

Arto Parviainen

NUOREN URAVALINTA PERUSASTEEN JA TOISEN ASTEEN JÄLKEISISSÄ
SIIRTYMISSÄ

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2019

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta		Osasto Kasvatustieteen ja psykologian osasto		
Tekijät Arto Parviainen				
Työn nimi Nuoren uravalinta perusasteen ja toisen asteen jälkeisissä siirtymissä				
Pääaine	Työn laji		Päivämäärä	Sivumäärä
Kasvatustiede, erityisesti ohjaus	Pro gradu -tutkielma	x	31.05.2019	55
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
Tiivistelmä				
<p>Pitkittäisasetelmana tutkittiin kahden nuoren, lukioon ja ammattikouluun menevän urapolkua ennen toista astetta ja toisen asteen jälkeen. Tarkoituksena oli nähdä, miten urapolku muotoutui ja kehittyi kolmen vuoden välisenä aikana. Tutkimuskysymykset ovat: Miten nuoret päätyivät ratkaisuunsa 2012, Millaista polkua nuori sitten aktuaalisesti kulki ja miten polku suhteutuu ysiluokan päätöksiin, Miten nuoret päätyivät ratkaisuihinsa 2015 ja Miten nuoren tavoitteet ja tulevaisuudenodotukset ovat muotoutuneet matkan varrella.</p> <p>Tutkimukseen tulkintaan käytettiin apuna Linda Gottfredsonin rajauksen, kompromissin ja itsensä luomisen teoriaa. Se on ohjauksellinen teoria, joka kuvaa uravalinnan tekoa pääasiassa vaihtoehtojen rajaamisena ja lopullisen vaihtoehdon tekoa kompromissina, jonka taustalla on useat eri tekijät. Teorian mukaan tärkeimmät valinnan kriteerit ovat vaihtoehdon sukupuolittuneisuus, yhteiskunnallinen arvostus ja yksilöllinen kiinnostus vaihtoehtoa kohtaan.</p> <p>Aineistona oli yläkoulussa yhteishaun aikaan tehty nuoren haastattelu yksin tämän kanssa, sekä yhdessä tämän vanhempien kanssa. Myöhemmästä vaiheesta, kolme vuotta myöhemmin tehtiin vielä yksilöhaastattelu nuoren kanssa. Tutkittavina olivat kaksi nuorta, joista toinen siirtyi lukioon ja sen kautta yliopistoon, ja toinen ammattikouluun rakennusalalle, jonka jälkeen hänen uravalintansa on vielä avoin.</p> <p>Tutkimuksessa paljastui, että molemmat nuoret noudattivat varsin perinteistä koulu-uraa ja tekivät päätöksiä Gottfredsonin teorian kanssa linjassa. Molemmat nuoret siirtyivät aloille, jotka olivat oman sukupuoli-identiteetin kanssa yhteneviä, jotka jatkoivat vanhemmilta perittyä yhteiskuntaluokkaa sekä joissa heidän kiinnostuksenkohteensa täyttyivät. Molemmat nuoret joutuivat myös tekemään kompromisseja useammassa vaiheessa ja tyytymään. Molemmat nuoret myös siirtyivät aloille, jotka olivat heille tuttuja.</p> <p>Tutkimus on kuvaileva tutkimus kahden nuoren uravalinnasta Gottfredsonin teorian viitekehyksessä tulkittuna. Tutkimusta ei voi käyttää yleistämään muiden nuorten urapolkuja, mutta se antaa ehdotuksia sille, millaisia vaikuttavia tekijöitä eri nuorten uravalinnassa voi esiintyä. Tutkimus myös kuvaa sitä, miten Gottfredsonin teoriaa voi käyttää ymmärtämään nuoren uravalintaa.</p>				
Avainsanat Gottfredson, uravalinta, pitkittäistutkimus, kompromissi, rajaus				

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical faculty		School School of Educational Sciences and Psychology		
Author Arto Parviainen				
Title Nuoren uravalinta perusasteen ja toisen asteen jälkeisissä siirtymissä				
Main subject	Level	Date	Number of pages	
Education, career counselling	Pro gradu -tutkielma	x	31.05.2019	55
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
Abstract				
<p>Two young persons' vocational choices were studied in a longitudinal study setting, before and after their upper secondary level degree. The first person went to high school, the second to vocational school. The intention was to see how their vocational choices developed in that three year period. The research questions are: How did the young persons arrive at their conclusions in 2012, What kind of path did the young persons actually walk and how did the paths relate to their decisions back in 9th grade, How did the young persons arrive at their conclusions in 2015 and How have their aspirations and expectations for the future have developed during the years.</p> <p>To help with analyzing the study, Linda Gottfredson's theory of circumscription, compromise and self-creation was used. It is a counselling theory that describes the process of making career choices. The main processes are circumscribing the possible choices and making the final choice as a compromise that is influenced by multiple different factors. According to the theory, the most important criterion for making the choice are: how gender specific the choice is, how much value the society gives to the choice and finally, how much personal interests the choice fulfills.</p> <p>The study material was three different interviews. The first two were made when the young person was in the 9th grade. They were interviewed once by themselves and once along with their parents. Three years later the young persons were interviewed one more time, this time without their parents. Two young persons were studied. The first young person went to high school and to university after that. The second young person went to vocational school to study construction. After finishing his studies, his vocational choices remain open.</p> <p>Study revealed that both young persons followed rather traditional school paths and their decisions were in line with Gottfredson's theory. Both young persons chose trades that were converging with their own gender identity, that continued the social class of their parents and that fulfilled their interests. Both young persons also had to make compromises during different phases of career choice. Both young persons also chose trades that were somewhat familiar to them beforehand.</p> <p>The study is a descriptive study of two young persons' career choice, interpreted in the framework of Gottfredson's theory. The study cannot be used to generalize the career paths of other young individuals, but it does provide suggestions to what kinds of influences can happen in the career choice of different young individuals. The study also portrays an instance of how Gottfredson's theory can be used to understand the career decisions of a young person.</p>				
Keywords Gottfredson, career choice, longitudinal study, compromise, circumscription				

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	1
2	SIIRTYMÄT SUOMALAISESSA KOULUTUSJÄRJESTELMÄSSÄ	3
2.1	Peruskoulun aikainen suuntautuminen	4
2.2	Peruskoulun jälkeen	4
2.3	Toisen asteen jälkeen	5
3	GOTTFREDSONIN TEORIA RAJAAMISESTA, KOMPROMISSISTA JA ITSENSÄ LUOMISESTA	8
4	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AINEISTO	12
4.1	Tutkimuskysymykset.....	12
4.2	Tutkimusaineisto	13
4.3	Tutkimusmenetelmä	15
5	OSMON JA ULLAN KOULUTUSPOLUT	18
5.1	Tiivistelmät.....	18
5.1.1	Osmo	18
5.1.2	Ulla.....	19
5.2	Urasuunnitelmien esittely	19
5.3	Osmo	20
5.3.1	Osmon suunnanotto yläkoulussa.....	20
5.3.2	Osmon kolmen vuoden opiskelu	28
5.3.3	Osmon suunnanotto ammattikoulututkinnon jälkeen	30
5.3.4	Osmon suunnanoton muovautuminen ajan saatossa	33
5.4	Ulla.....	35
5.4.1	Ullan suunnanotto yläkoulussa	35
5.4.2	Ullan kolmen vuoden opiskelu.....	40
5.4.3	Ullan suunnanotto lukion jälkeen	41
5.4.4	Ullan suunnanoton muovautuminen	48
6	YHTEENVETO JA POHDINTA	50
	LÄHTEET	53

1 JOHDANTO

Miten nuori tekee ammatinvalintaansa koskevat päätöksensä? Tämä on kysymys, joka on mietityttänyt minua pitkään ohjauksen opiskelujeni aikana. Tämä on myös yksi teemoista, joka on ollut vahvasti mukana ohjauksen koulutuksessa. Opiskelujen aikana on tullut selväksi, että tähän kysymykseen on monta vastausta; helppoa, yksinkertaista vastausta kysymykseen ei ole ainakaan vielä löytynyt. Ohjauksen ja psykologian teoria kuitenkin antaa eväät ymmärtää nuoren valinnanteon prosessia. Ohjaajalle on tarjolla monta eri tutkimusta ja eri teoriaa, joka auttaa häntä tekemään työtänsä ja edistämään sitä, että nuori pääsee urapolulle, jonka hän on itse valinnut ja joka on hänelle mahdollisimman hyvä.

Kysymyksen siivittämänä tartuin tähän tutkimusaiheeseen opiskelujen viimeiselle työlle, tälle pro gradu -tutkielmalle. Tarkoitukseni oli vielä selvittää itselleni paremmin se, mitä eri taustatekijöitä valinnassa on, miten pystyn edistämään nuorelle sopivaa urapolkua, sekä miten valinta sitten käytännössä vaikuttaa nuoren tulevaisuuteen. Hahmottui idea pitkittäistutkimuksesta, jonka avulla nuoren uravalintaa voisi seurata pidemmällä aikajaksolla. Tähän tarjoutui hyvä mahdollisuus, kun sain käyttööni koulutussiirtymä -aineiston, jota oltiin kerätty jo vuodelta 2012 ja uudestaan vuodelta 2015, jossa samoja nuoria ja näiden valinnantekoa oltiin seurattu näiden vuosien aikana.

Etsiessäni teoriapohjaa työlle, vastaan tuli Linda Gottfredsonin ohjauksellinen teoria. Kiinnostukseni heräsi, koska hän tarjoaa kattavan kuvauksen siitä, miten valinnanteko käytännössä tapahtuu. Teoriassa korostuu valintojen rajaamisen prosessi, jossa useat eri vaihtoeht-

dot rajataan muutamaankin itselleen sopivaan vaihtoehtoon, joista sitten tehdään lopullinen päätös (Gottfredson 2002.) Valitsin Gottfredsonin teorian tutkimukseni pääteoriaksi. Tulkitsen pro gradu -tutkielmani pohdintaosassa sitä, miten hyvin Gottfredsonin teoria pystyi sitten selittämään aineistoani ja siinä esiintyviä ilmiöitä.

Avaan ensin suomalaista koulutusjärjestelmää, jossa uravalinta käytännössä tapahtuu. Siirryn sitten esittämään Gottfredsonin teoriaa rajaamisesta, kompromissista ja itsensä luomisesta. Esittelen tutkimuskysymykset, tutkimuksen aineiston sekä teoriaohjaavan sisällönanalyysin, jota käytin aineiston analyysiin. Esittelen sitten kahden tutkittavan nuoren, ammattikoulun käyneen Osmon ja lukion käyneen Ullan (nimet muutettu) tapaukset erikseen, kuvaten molempien tapaukset ajallisesti lineaarisesti ja sitten tiivistäen sen, mitä kolmen vuoden aikana tapahtui kummankin kohdalla. Lopuksi pohdin Gottfredsonin teorian toimivuutta analyysin tulkinnassa, sekä Osmon ja Ullan tapausten yhteneväisyyksiä ja eriävyyksiä.

2 SIIRTYMÄT SUOMALAISESSA KOULUTUSJÄRJESTELMÄSSÄ

Suomen siirtymäregiimi, eli siirtymäjärjestelmä, on universalistinen siirtymäregiimi, joka on yleinen siirtymäregiimi Pohjoismaissa (Walther 2006a, 55-56). Siinä pakollisen peruskoulun jälkeen valtaosa nuorista suorittaa toisen asteen koulutuksen, joka antaa yhtenäisen mahdollisuuden jatkaa opintoja korkea-asteella. Käytännössä ammattikoulun käyneet pysyvät ammatillisilla aloilla ja koulutuspoluilla huomattavasti enemmän, kun taas lukion käyneet hajautuvat tasaisemmin eri korkeakouluihin ja ammatilliseen koulutukseen (Tilastokeskus 2017).

Koulutuksen jatkaminen ja korkeakouluihin siirtyminen on yleistynyt aiemmasta. Siirtymät kestävät entistä pidempään ja koulutuksesta ei siirrytä aina suoraan työelämään (Furlong 2009; Holopaisen ym. 2017, 205 mukaan). Koulutuksen standardit taipuvat yksilöiden tarpeiden mukaan ja ohjausta tarjotaan kaikissa asteissa sekä työelämän siirtymisessä. Erilaiset koulutuspolut voivat johtaa samankaltaisille koulutuksen ja työelämän reiteille sen sijaan, että esimerkiksi koulun keskeyttämisen ja vaihtoehtoiseen koulutukseen (kuten valmentavaan tai oppisopimuskoulutukseen) siirtymisen nähtäisiin johtavan matalamman statuksen urapoluille. (Walther 2006b; 125-127, 131).

2.1 Peruskoulun aikainen suuntautuminen

Peruskoulussa vaihtelua tarjoavat luokat, joissa on painotus eri oppiaineiden kohdalla. Tällaisia painotuksia on esimerkiksi liikunnassa, kielissä, kuvataiteissa, musiikissa ja luonnontieteissä. Erikoisempiakin mahdollisuuksia löytyy, kuten vaikka antiikin kulttuurin painotus. Painotetun opetuksen tarjonta on koulukohtaista. Seppänen, Rinne ja Sairainen (2012) kuvaavat, että painotukselliset luokat luovat yhteiskunnallista erottelua, jossa keskiluokkaisten vanhempien lapset saavat parempaa opetusta. Syynä tähän on se, että painotettuihin luokkiin hakeutuminen vaatii tietoutta ja omaa panosta. Keskiluokkaisilla ja yläluokkalaisilla vanhemmilla tieto on helpommin tarjolla ja koulutussysteemi on heille tutumpi.

Tutkimuksessa tutkittiin Turun kouluja. Turussa vajaa puolet oppilaista päätyy yläkouluun tavalliselle luokalle omaan määrättyyn oppilasalueelle. Suurin osa hakeutuu toiselle oppilasalueelle ja etenkin painotettuun opetukseen. Seppänen ja muut tuovat esille sen, että opetuksen resurssit jakautuvat eri tavoin. Toisissa kouluissa ja opetusryhmissä on vähemmän oppilaita suhteessa opettajien määrään, mikä tarjoaa enemmän opetusresursseja yhdelle oppilaalle. Koulujen maineissa on myös eroja, mikä saa oppilaat kilpailemaan paikoista hyvämaineisista kouluista, kun taas jotkut koulut väistymättä päätyvät kouluhierarkioiden pohjalle. Turussa 12% oppilaista ei päässyt haluamaansa koulutuspolkuun. Nuoret ovat siis jo tässä vaiheessa erilaisessa asemassa sen suhteen, kuinka laadukasta opetusta juuri he saavat.

2.2 Peruskoulun jälkeen

Siirtymä peruskoulusta toisen asteen koulutukseen on seuraava merkittävä haarakohta suomalaisessa koulujärjestelmässä; tämän haarakohdan valinnat vaikuttavat vahvasti siihen, miten nuoret jakautuvat yksilöllisille koulutuspoluilleen (Kuusela ym. 2008; Holopaisen ym. 2017, 204 mukaan). Ammattikoulun ja lukion eroavaisuus toisistaan vahvistaa koulutusten arvostuseroja yhteiskunnassa (Meriläinen 2011, 8). Voidaan siis olettaa, että valinta ammatikoulu-uran ja lukio-uran välillä on merkittävää sille, minkälaista arvostusta hän tulee saamaan koulutus- ja työuransa perusteella.

Vuonna 2016 peruskoulussa opiskeli 1 846 400 oppilasta. Suomessa pakollisen peruskoulun jälkeen on mahdollista siirtyä opiskelemaan lukioon, ammatilliseen koulutukseen, ammatilliseen valmentavaan koulutukseen tai kymmenelle luokalle. Lisäksi oppilaat voivat siirtyä työelämään tai välivuodelle. Vuonna 2016 peruskoulun päätti Suomessa 57 615 nuorta. Heistä 30 364 meni suoraan lukioon ja 24 459 ammatilliseen koulutukseen. Nuorista 931 meni valmentavaan koulutukseen ja 435 jäi peruskouluun kymmenelle luokalle. Nuorista 1 426 ei mennyt mihinkään edellä mainittuun koulutukseen. Lukio on ollut lievästi suosittumpi jo ainakin vuodesta 2000 lähtien.

Joensuussa peruskoulun päätti 684 nuorta. Heistä 373 meni suoraan lukioon ja 292 ammatilliseen koulutukseen. Kahdeksan oppilasta siirtyi valmentavaan koulutukseen. Kukaan ei jäänyt kymmenelle luokalle. Yksitoista oppilasta ei siirtynyt mihinkään edellä mainittuun koulutukseen. Joensuun peruskoulun jälkeinen jakautuminen vastaa koko maata, eli suuri osa nuorista jakautuu melko tasaisesti lukioon ja ammattikouluun lukiota kuitenkin suosien ja pieni osa siirtyy vaihtoehtoisiin koulutuksiin tai pitää välivuoden.

Tyttöjen ja poikien välillä on joitain eroja. Poikia oli tilastossa enemmän (poikia 29 682, tyttöjä 27 933). Tyttöjä meni lukioon huomattavasti enemmän, kun taas poikia meni sekä ammattikouluun, että valmentavaan koulutukseen huomattavasti enemmän (lukioon meneviä poikia 12 956 ja tyttöjä 17 627, ammatilliseen koulutukseen meneviä poikia 16 373 ja tyttöjä 10 043, valmentavaan koulutukseen meneviä poikia 320 ja tyttöjä 228.) Kymmenelle luokalle ja lueteltujen koulutuksen ulkopuolelle jääneillä ei ollut sukupuolen mukaan huomattavia eroja. Vuonna 2002 pojat jakautuivat lukioon ja ammatilliseen koulutukseen tasaisesti (15 639 lukioon, 15 036 ammatilliseen koulutukseen), mutta he ovat alkaneet suosia ammatillista koulutusta yhä enemmän. Vuonna 2002 tytöt menivät lukioon paljon useammin kuin ammatilliseen koulutukseen (20 152 lukioon, 9 048 ammatilliseen koulutukseen), mutta nykyään ero on kaventunut. (Tilastokeskus 2017a.)

2.3 Toisen asteen jälkeen

Koulutus- ja työurat ovat nykyään fragmentoituneita pikemminkin kuin suoraviivaisia, ja voivat sisältää keskeyttämisä ja vaihtoehtoisia koulutuksellisia ja urallisia siirtymiä alalta

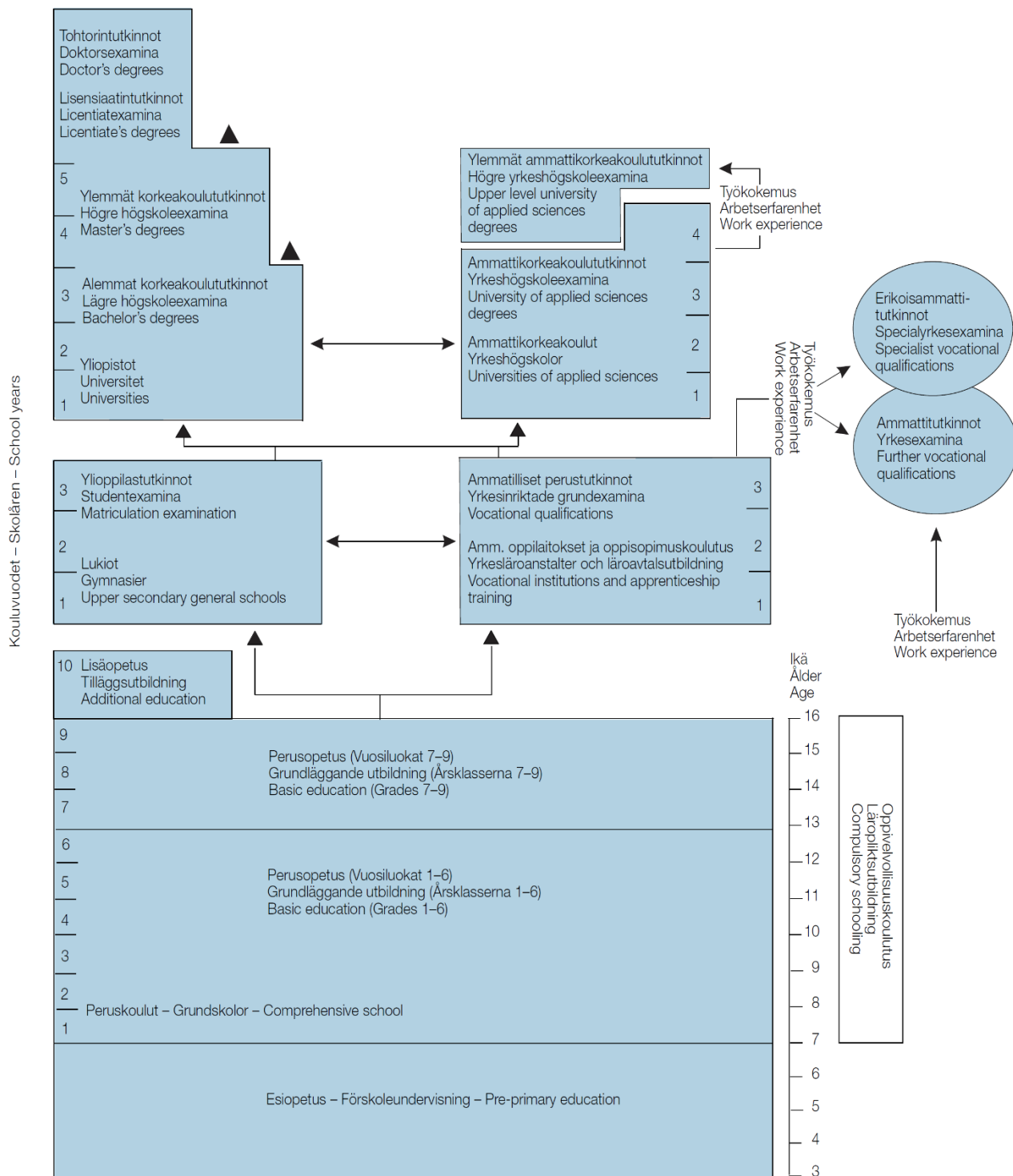
toiselle. Tätä tukevat tilastot, joissa nuoret pitivät väli vuosia sekä liikkuivat myös sivuttaisesti toisella asteella Lukukautena 2014/2015 lukion keskeytti 3,1% opiskelijoista, ammatillisen koulutuksen 7,6% opiskelijoista, ammattikorkeakoulutuksen 7,6% opiskelijoista ja yliopistokoulutuksen 6,2% opiskelijoista. (Tilastokeskus 2017a.)

Suomessa vuonna 2016 lukiota kävi 112 200 nuorta ja ammattikoulua 164 500 nuorta (Tilastokeskus 2017, 135). Samana vuonna lukioista valmistui 30 980 opiskelijaa. Näistä suurin osa (21904) ei jatkanut heti tutkintotavoitteista opiskelua. 4807 opiskelijaa jatkoi heti yliopistokoulutuksessa, 3078 opiskelijaa jatkoi heti ammattikorkeakoulussa. 1191 opiskelijaa jatkoi heti ammatillisessa koulutuksessa. Joensuun 578:sta tuoreesta ylioppilaasta 417 ei jatkanut heti opiskelua. 92 ylioppilaista jatkoi heti yliopistossa, 43 ammattikorkeakoulussa ja 26 ammatillisessa koulutuksessa. Vastaavanlaista seurantaa ammattikoulun suorittaneista ei ole tehty.

Suoraan jatkokoulutukseen hakeutumisen lisäksi on mielekästä ottaa huomioon myös se, miten paljon eri koulutuksiin käytännössä hakeutui hakijoita: mukaan lukien vastavalmistuneet, valmistuneet, mutta väli vuotta pitäneet ja työelämässä olleet. Vuonna 2016 jossain vaiheessa ylioppilastutkinnon suorittaneista haki jatkokoulutuspaikkaan 86 197 valmistunutta, eli huomattavasti suurempi määrä kuin vastavalmistuneita ylioppilaita. Heistä 45 843 haki yliopistoon, 27 842 ammattikorkeakoulutukseen ja 12 512 toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen suorittaneista 73 866 oli hakemassa jatkokoulutuspaikkaan. Heistä 35 304 haki ammattikorkeakoulutukseen, 34 236 ammatilliseen koulutukseen uudelle alalle, 905 lukiokoulutukseen ja 3 421 yliopistokoulutukseen. On huomattavaa, että ammatillisen koulutuksen suorittaneita haki yliopistoon huomattavasti vähemmän suhteessa ylioppilastutkinnon suorittaneisiin. Vaikka mahdollisuus yliopisto-opiskeluun on, se jää ammatillisen tutkinnon suorittaneilla käyttämättä. Huomattavaa on myös se, että lukion käyneistä suhteellisen pieni osa siirtyy ammatilliseen koulutukseen, kun ammattikoulun käyneistä jatko-opintoihin hakeutuvista suuri osa haki toiseen ammatilliseen koulutukseen.

Tiivistettynä voidaan todeta, että peruskoulun jälkeen nuoret siirtyvät pääosin joko lukioon tai ammattikouluun. Ylioppilastutkinnon suorittaneen suurin osa opiskelijoista pitää väli vuoden. Ylioppilastutkinnon jälkeen jatko-opiskelupaikkaa hakevat eniten yliopistoon, toiseksi ammattikorkeakoulutukseen ja kolmanneksi toisen asteen ammatilliseen koulutukseen. Ammattikoulun jälkeen jatko-opiskelupaikkaa hakevat pääosin ammattikorkeakouluun tai toiselle ammattikoulualalle.

Suomen koulutusjärjestelmä 2016
 Utbildningssystemet i Finland 2016
 Education system of Finland, 2016

Kuvan lähde: Tilastokeskus 2017b, 134.

3 GOTTFREDSONIN TEORIA RAJAAMISESTA, KOMPROMISSISTA JA ITSENSÄ LUOMISESTA

Seuraavassa Gottfredsonin (2002) ohjauksellisen teorian rajaamisesta, kompromissista ja itsensä luomisesta. Se on pääteoria, jolla analysoin myöhemmin aineistoni.

Gottfredsonin teorian mukaan (nuori) ihminen tekee urapäätöksensä rajauksen prosessilla. Yksilölle epämieluisat vaihtoehdot rajataan kokonaan harkinnan ulkopuolelle. Rajauksessa Gottfredson korostaa neljää yksilölle uranvalinnalle merkityksellistä osatekijää: uran sukupuolipainotteisuus (onko ala enemmän mies- vai naisvaltainen, vastaako omaa sukupuolta), uran yhteiskunnallinen arvostus suhteessa siihen mihin sosiaaliluokkaan yksilö itsensä sijoittaa tai tavoittelee sijoittuvan (työväenluokka, keskiluokka, yläluokka), sekä kuinka ponnistelua vaativaa alalle on päästä suhteessa omaan lähtökohtaan. Viimeiseksi vaikuttavat yksilön kiinnostukset, kuten työtehtävien miellyttävyys ja sopivuus omalle persoonalle. Kiinnostusten kohdalla Gottfredson hyödyntää Hollandin urateoriaa. Gottfredson esittää, että Hollandin urateorian mukaan ihmisellä on kuusi erilaista ammatillista suhtautumista: Realistinen, Tutkiva, Taiteellinen, Sosiaalinen, Yrittävä ja Konventionaalinen. Ihminen hakeutuu mieluiten sellaisiin ammatteihin, jotka edustavat hänelle kiinnostavia ammatillisia suuntautumisia. (Gottfredson 2002, 88; Gottfredson 1981, 553-554.)

Ihmisellä on siis tietynlaisia suhtautumisia, joihin hän pyrkii vastaamaan hänelle

tarjoutuvasta mahdollisesta työmaailmasta. Työmaailmaa hahmotetaan luomalla stereotyyppiä eri ammattiteistä. Nämä stereotyyppiä ovat jotain, mikä kehittyy ihmiselle nuorena iässä. Stereotyyppiä ovat länsimaaisessa yhteiskunnassa olevilla ihmisillä varsin yhtenevät; länsimaalaisilla vallitsee varsin samankaltainen näkemys siinä, mitkä ammatit ovat arvostettuja ja mitkä eivät, mitkä ammatit ovat miehille tarkoitettuja ja mitkä naisille. Yksilö muodostaa kognitiivisen kartan ammattiteistä, jonka avulla hän voi vertailla ammatteja sen mukaan, millainen yhteiskunnallinen arvostus niillä on ja miten sukupuolittuneita ne ovat. Valtaosa länsimaalaisista asettaa esimerkiksi kirurgin ammatin korkealle arvostuksen vyöhykkeellä, puutarhurin matalammalle. Valtaosa mieltää manikyyristin naisille suunnatuksi ammatiksi, automekaanikon miehille suunnatuksi.

Tehdessään ammatinvalinnan päätöstä, nuori joutuu suhteuttamaan nämä eri tekijät sen mukaan, minkälaisia opiskelupaikkoja ja ammattiuuria yhteiskunnassa on tarjolla sillä hetkellä. Gottfredson kutsuu tätä prosessia rajaamiseksi. Nuori voi esimerkiksi haaveilla kirurgin ammatista, mutta voi todeta työuran liiaksi ponnisteluja vaativaksi suhteessa hänen omaan osaamiseensa, tai että hänellä ei ole Hollandin urateorian mukaan kirurgiksi vaadittavaa Tutkivaa mielenkiintoa, joka motivoisi häntä hakeutumaan alalle. Gottfredsonin tekemässä tutkimuksessa tutkittavat suosivat eniten aloja, jotka vastasivat heidän odotuksiaan työn arvostukselle ja sukupuolittaiselle jaottumiselle; näistä sukupuolittainen jaottuminen tärkeämmällä sijalla sille, kuinka mielekkäästi alalle haluttiin hakea. Sen sijaan omia kiinnostusten kohteita (työtehtävien miellyttävyys, oman persoonallisuuden vaatimukset) syrjittiin, mikäli ala oli yksilön mielestä 'väärä' hänen vaatimukselleen työn arvostuksesta ja/tai vaatimukselle alan sukupuolittaisuudesta. (Gottfredson 2002; 103-104, 106)

Ihminen tekee lopulliset (ura)valintansa kompromissina, jossa eri tekijöitä suhteutetaan toisiinsa. Kompromissin intensiivisyys vaikuttaa valintaan; suuresti vastakkaisen sukupuolen alalle oli pienempi kiinnostus hakea. Jos ala oli tarpeeksi omaa sukupuolta vastaava tai sukupuolineutraali, tärkeimmäksi tekijäksi nousi alan arvostus. Jos sukupuolittuneisuus ja alan arvostus olivat vertailtavien alojen kohdalla optimaalisen korkeita, vasta tällöin tärkeintä oli valita omaa mielenkiintoa vastaava ala. Huomioitavaa on myös se, että Gottfredsonin mukaan naisilla on pienempi kynnys siirtyä aloille, jotka ovat miehille suunnattuja. Lisäksi aina löytyy yksilöitä, jotka tekevät päätöksiä vastoin odotuksia, kuten siirtymällä sukupuolelleen vastaiselle alalle tai alalle, joka on huomattavasti hänen lähtökohtaista sosiaalista statustaan ylempänä tai matalampana.

Valinnantekoprosessi näyttäytyy Gottfredsonin teorian mukaan seuraavanlaisena; ensin yksilö tekee itselleen ehtoja ammatinvalintaa varten. Hän poistaa valinnastaan alat, jotka ovat liian kriittisesti hänen sukupuoltaan vastustavat, seuraavaksi alat, jotka eivät vastaa hänen odotuksiaan vaaditusta yhteiskunnallisesta arvostuksestaan ja lopuksi alat, jotka eivät vastaa hänen ammatillisia kiinnostuksiaan. Tätä seuraa yksilölle 'tarpeeksi hyvä' valinta. Gottfredsonin mukaan parasta mahdollista vaihtoehtoa ei tehdä, koska se vaatisi liikaa työtä. Mikäli 'tarpeeksi hyvää' vaihtoehtoa ei ole yksinkertaisesti tarjolla, yksilö alkaa vältellä päätöksen tekemistä ja tiedon etsimistä viimeiseen asti. Tällöin valintaan voi tulla vaihtoehtoja, jotka olivat aiemmin rajattu valinnan ulkopuolelle. Kun valinta on tehty, yksilö totuttautuu uuteen elämäänsä, vaikka olisikin joutunut tekemään sitä varten suuriakin kompromisseja. Myöhemmässä vaiheessa suuntaa voi kuitenkin vielä vaihtaa. (Gottfredson 2002; 91, 104-107)

Tiedonhakemista valintakohteita varten ohjaa kolme peruseriaatetta. Valikoiva tarrkaavaisuus (selective attention): ihminen kerää tietoa sellaisilta aloilta, jotka kiinnostavat häntä ja jotka sijoittuvat hänen sosiaaliseen liikkumavaraansa. Valinnan ajankohtaisuus mitä lähempänä valintatilanne ja mitä tärkeämpi valintatilanne on, sitä ahkerammin tietoa hankitaan vaihtoehtoista. Tiedonhankinnan helppous ja läheisyys: tietoa etsitään ensisijaisesti kätevästä ja luotetuista lähteistä. Näitä lähteitä ovat yleensä vanhemmat, ystävät, opettajat ja muut nuoren elämänkenttään kuuluvat, lähellä olevat ihmiset. Tämä toimii yhtenä selittäjänä sille, että ihmiset siirtyvät tuttuihin, omaa sosiaaliluokkaa edustaviin urapolkuihin jonkin täysin erilaisen urapolun sijaan. (Gottfredson 2002, 102.)

Valinta tapahtuu rajaamalla vaihtoehtoja mielen sisäisellä kartalla. Vastakkaista sukupuolta edustavia ammatteja jätetään pois, samoin liian matalalla omaan sosiaaliseen lähtökohtaan olevat ammatit. Keskiluokkaislähtöinen nuori mies pyrkii siis teorian mukaan välttämään työläisammattia ja naisvoittoisia aloja. Tämän lisäksi ylemmän sosiaaliluokan ammatteja vältetään, mikäli niihin pyrkiminen nähdään epärealistisena, liian työläinä tai muuten itselleen sopimattomina. Jäljelle jäävää liikkumavaraa Gottfredson kutsuu sosiaalisesti liikkumavaraksi (social space) ja hyväksyttävien vaihtoehtojen alueeksi (zone of acceptable alternatives). Tällä alueella nuorella on liikkumavaraa pohtia eri vaihtoehtoista hänelle mieluisinta urapolkua. Tämän alueen sisällä ylärajaa hipovat ammatit, jotka ovat nuorelle ideaaleja, mutta joille hakeminen on haasteellisempaa ja riskialttiimpaa. Alueen alareunassa ovat ammatit, jotka ovat realistisempia vaihtoehtoja ja joihin on helpompi ja vähemmän riskialtista hakea.

Tästä pisteestä rajausta jatkuu, kunnes nuorelle jää enää yksi tai muutama mahdollinen uravalinta. Voi kuitenkin tapahtua vastoinkäymisiä, jotka estävät pääsyn halutulle urapolulle tai nuori luovuttaa uskoen urapolun olevan saavuttamaton. Gottfredson (2002, 101) tuo esille, että esimerkiksi koulutuksen ja työn saatavuus asuinalueilla, tai perheeseen kohdistuvat velvollisuudet voivat saattaa ihmisen tekemään kompromissin.

Kompromissin teon hankaluus riippuu vaihtoehtojen vaikeudesta. Mikäli vaihtoehdot sijoittuvat lähelle alkuperäistä toivetta, niitä on runsaasti ja ne sijoittuvat sosiaaliseen liikkumavaraan, ihminen voi olla tyytyväinen. Sen sijaan kompromissi on vaikea tehdä, mikäli vaihtoehdot sijoittuvat sosiaalisen liikkumavaran ulkopuolelle. Gottfredson (2002, 103) korostaa julkisen minän merkitystä psykologisen minän ohi. Ihminen haluaa luoda ”tarpeeksi hyvän” julkisen minän, jonka arviointiin ammatinvalinta vaikuttaa erittäin merkittävästi. Vastakkaisen sukupuolen edustamaan ammattiin tai runsaasti matalamman sosiaalisen arvostuksen ammattiin päätyminen voivat olla ihmiselle ahdistavia, minäkonseptia syvästi häiritseviä kokemuksia.

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AINEISTO

4.1 Tutkimuskysymykset

Tavoitteena on selvittää, mitä valinnanteon taustalla oli nuorten kohdalla. Samat nuoret haastateltiin kahteen kertaan kolmen vuoden välillä, joten on perusteltua, että näitä taustatekijöitä selvitetään molemmissa vaiheissa. Lisäksi on kiinnostava tietää, kuinka nuori eteni suhteessa siihen, miten hän oli suunnitellut etenevänsä. Tätä on mahdollista tutkia vuosien 2012 ja 2015 välillä vuonna 2015 tehtyjen haastattelujen perusteella. Suunnitelman ja käytännön lisäksi on kiinnostava tutkia sitä, kuinka valinnanteko muotoutui nuoren kasvaessa ja saadessa uutta tietoa ja käytännönkokemuksia; säilyivätkö ne kenties samankaltaisina yläkoulusta lähtien, vai tuliko kokemusmaailmassa jotain uutta, joka vaihtoi suunnan radikaalisti. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten nuoret päätyivät ratkaisuunsa 2012?
2. Millaista polkua nuori sitten aktuaalisesti kulki ja miten polku suhteutuu ysiluokan päätöksiin?
3. Miten nuoret päätyivät ratkaisuihinsa 2015?
4. Miten nuoren tavoitteet ja tulevaisuudenodotukset ovat muotoutuneet matkan varrella?

4.2 Tutkimusaineisto

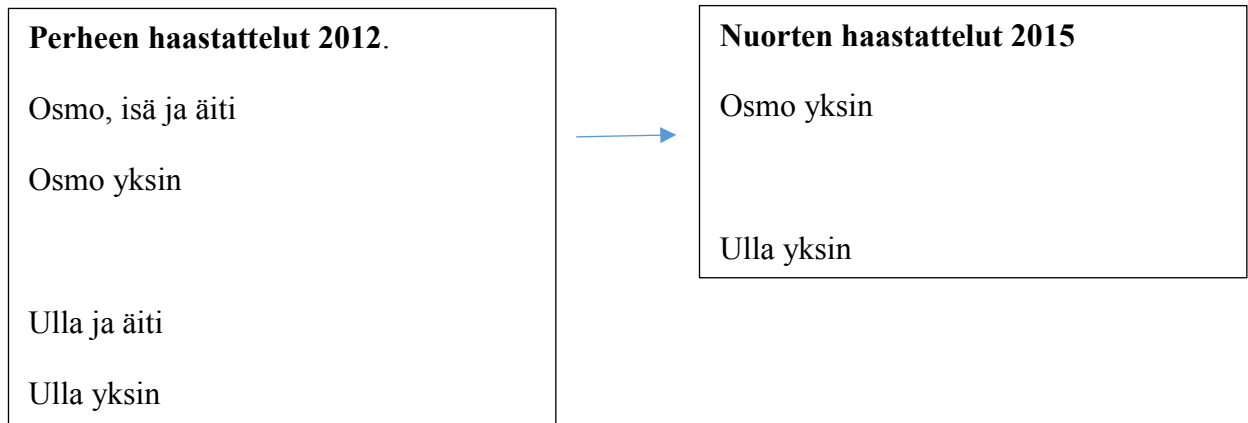
Aineistoni koostuu kahden nuoren haastatteluista, jotka olen saanut käyttööni koulutussiirtymä -tutkimushankkeesta, jossa seurattiin 15 nuoren koulutuspolkua peruskoulun viimeiseltä luokalta toisen asteen loppuun. Aineistoon kuuluu nuorten yksilöhaastattelu, perhehaastattelu, johon osallistui nuori sekä yksi tai molemmat heidän huoltajistaan ja vanhempien yksilöhaastattelut. Nämä haastattelut tehtiin vuonna 2012. Lisäksi aineistoon kuuluu vielä nuorten yksilöhaastattelut vuodelta 2015. (Snellman 2016; Tuononen 2016; Vanhalakka ym. 2018.) Rajasin omaan aineistooni nuoren yksilöhaastattelut vuosilta 2012 ja 2015, sekä lisäksi perheen yhteisen haastattelun vuodelta 2012. Perusteluna tälle on se, että halusin saada mahdollisimman kattavan aineiston nuoren tuottamasta puheesta omia ratkaisujaan kohtaan.

Tutkimukseen valitsin nämä kaksi nuorta, sillä he edustavat erilaisia koulutuspolkuja. Tutkittavien nimet on vaihdettu ja muut tiedot, joista heidät voisi tunnistaa, on muokattu suojaamaan anonymiteettiä. Näiden nuorten tapauksiin tutustuminen mahdollistaa päätöksenteon vaikutuksen tutkimisen erilaisissa koulutuspoluissa ja konteksteissa. Suuremman määrän tutkiminen olisi liian työlästä pro gradua varten haastatteluaineiston runsauden perusteella, kun taas pienempään määrään tutustuminen auttaa syvällisemmän käsityksen saamisessa eri koulutuspolkuja edustavista tyyppitapauksista.

Nuoria haastateltiin kahteen kertaan. Ensimmäinen haastattelu tapahtui heidän peruskoulun päättövaiheessa. Haastatteluina oli yhteishaastattelu nuoren, tämän vanhempien ja mahdollisten sisarusten kanssa, sekä nuoren ja vanhempien haastattelu erikseen. Seuraava nuorten haastattelu tapahtui kolme vuotta myöhemmin, jolloin useampi nuori oli jo vuotta aikaisemmin suorittanut toisen asteen opinnot. Tällöin haastateltiin pelkästään nuoria itseään.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja haastatteluja. Jokaisessa haastattelussa oli kolme eri teemarunkoa, joista oli tehty valmiit kysymykset. Yhteishaastattelun teemoina olivat perheen yleistilanne, yhteishakuvalinnat ja niiden merkityksenanto sekä tulevaisuus. Nuoren haastattelun teemoina olivat siirtymävaihe, itseymmärrys ja havaitut mahdollisuudet sekä elämänkenttä. Kolme vuotta myöhemmissä nuoren haastattelussa teemoina olivat nykyhetki, miten nykyhetkeen saavuttiin sekä tuleva.

Tutkimusasetelma:

4.3 Tutkimusmenetelmä

Harkitsin ensin, että lähestyisin tutkimusta tapaustutkimuksena. Ongelmaksi muodostui kuitenkin se, että tapaustutkimuksen yksi edellytys, tiedon kerääminen monella eri menetelmällä ei täyttynyt. Nuoren tapaukseen tutustuminen olisi vaatinut haastattelujen lisäksi myös muuta tutkimusta, kuten havainnointia tai kirjalliseen materiaaliin tutustumista. (Yin 1993, xi.) Toisena kiinnostavana vaihtoehtona olisi ollut diskurssianalyysi. Sekään ei olisi kuitenkaan ollut mielekäs tapa lähestyä tutkimusta, sillä kuten Tuomi ja Sarajärvi (2009) toteavat, diskurssianalyysin mielenkiinnon kohteena on se, kuinka merkityksiä tekstissä tuotetaan, eikä mitä merkityksiä tekstin takana on. Diskurssianalyysissä tekstejä ei voida käyttää tienä tekstien takana piileviin tutkittaviin ilmiöihin, vaan kiinnostus kohdistuu itse diskurssiin (Potter ja Wetherell 1987, 49; Eskolan ja Suorannan 1998, 196 mukaan). Mielestäni haastatteluissa kuvataan ilmiöitä, jotka ovat jo olemassa. Haluan itse tutustua suunnanottoon ilmiönä, joka esiintyy puheen takana. Vaikka esimerkiksi päätöksentekoa luodaan ja tehdään myös haastattelujen aikana, ovat haastattelut pääasiassa reflektioita jo tapahtuneesta todellisuudesta.

Mielekkäiksi analyysitavoiksi jää siis Eskolan ja Suorannan (1998, 160) jaottelun mukaisesti kvantifiointi, teemoittelu, tyypittely ja sisällön erittely. Laadullisessa tutkimuksessa on kuitenkin suuri määrä eri analysointimenetelmiä, jotka eivät välttämättä mene Eskolan ja Suorannan jaottelun sisälle. Yksi näistä menetelmistä on sisällönanalyysi, jonka Tuomi ja Sarajärvi (2009, 105-106) määrittelevät sisällön erittelystä poikkeavaksi menetelmäksi. Menetelmä on sellainen, että se sopii moneen erilaiseen laadulliseen tutkimukseen (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 103).

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä ja jolla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta, mukaan lukien haastattelujen analysointia. He esittelevät kolme eri sisällönanalyysin muotoa, joilla on eri suhteet teoriaan ja tutkimuksen aineistoon. Näitä ovat: aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen sisällönanalyysi. Aineistolähtöisessä analyysissä teoria pyritään unohtamaan ja aineistoa pyritään tulkitsemaan sen omilla käsitteillä. Tämä ei ole kuitenkaan mielekäs tapa lähestyä minun aineistoani, sillä haastatteluja on jo ohjannut ohjauksen teoreettiset käsitteet. Tämän lisäksi tavoitteenani on tutkia päätöksentekoa ilmiönä, jota voi verrata jo analyysin aikana muuhun tutkimukseen,

eikä vain tutkimukseen otantaan sisältyvänä ilmiönä. Teorialähtöisessä analyysissä pyritään testaamaan jotain valmista teoreettista mallia tai kehystä. Koska käytössäni on pääasiassa Gottfredsonin (2002) teoria, olisi tämä sopiva analyysitapa aineistolle. Päädyin kuitenkin lopulta teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin, koska halusin analysoida aineistoa sekä sen omassa kontekstissa, että Gottfredsonin ohjauksellisen teorian kontekstissa.

Teoriaohjaavassa analyysimetodissa aineistoa analysoidaan sekä aineistolähtöisesti, että teorian avulla. Analyysiyksiköt valitaan aineistolähtöisesti, mutta aikaisempi teoria ohjaa tai auttaa analyysiä. Omassa tutkimuksessani tutkin suunnanottoa ja jaottelin aineistoa siellä esiintyvien asioiden mukaan. Tämän jälkeen otin avuksi aiemman peruskoulun jälkeisiin valintoihin keskittyvän suunnanoton tutkimus ja teorian, tärkeimpänä teoriana Gottfredsonin ohjauksellinen teoria. Teoria auttoi omien tuloksieni tulkinnaissa ja mahdollistaa vertailun aiempien tutkimusten tuloksiin. Teoriaohjaavan analyysimetodin mukaisesti vaihtelin aineiston tulkinnaissa aineistolähtöisyyttä ja teorian tuomia valmiita malleja.

Teoriaohjaavassa analyysissä tutkijan päättely vaihtelee induktiivisen, deduktiivisen ja abduktiivisen päättelyn välillä. Mitä pidemmälle mennään aineistolähtöisesti, sitä enemmän päättely on induktiivista eli yksittäisistä ilmiöistä yleistävää. Mitä aikaisemmin otetaan teoria avuksi, sitä enemmän päättely on deduktiivista eli teoriajohdannaista. Tuomen ja Sarajärven mukaan teoriaohjaavan analyysin päättelyn logiikka on usein myös abduktiivista. Tällöin ”teorianmuodostus on mahdollista silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka” (Alasuutari 1994; 1996; Tuomen ja Sarajärven 2009, 95 mukaan). Käsitän, että tämä johtoajatus voi olla sekä teoriasta, että aineistosta nouseva merkittävä idea, joka auttaa havaintojen tekemisessä.

Sisällönanalyysi jakautuu kolmeen osaan, joita ovat

- 1) redusointi eli pelkistäminen
- 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely
- 3) abstrahointi (Miles ja Huberman 1994; Tuomen ja Sarajärven 2009, 108 mukaan)

Vaiheittain sisällönanalyysi etenee siten, että haastattelut litteroidaan, ne luetaan, niistä etsitään ja alleviivataan pelkistetyt ilmaukset. Kun pelkistetyt ilmaukset on alleviivattu, ne listataan ja niistä etsitään samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia, ne yhdistetään ja muodostetaan alaluokkia. Alaluokat yhdistetään ja niistä muodostetaan yläluokkia. Lopulta

yläluokat yhdistetään ja luodaan kokoavat käsitteet.

Pelkistämässä litteroidusta aineistosta etsitään kohtia, jotka ovat tutkimustehtävän kannalta mielekkäitä. Etsin aineistosta ilmaisuja, jotka liittyvät suunnanottoon, suunnanoton kontekstiin ja suunnanoton taustatekijöihin. Kun merkittävät ilmaisuja on löydetty, ne listataan omalle dokumentilleen.

Ilmaukset jaotellaan vielä analyysiyksikköihin, joita voivat olla sanat, lauseen osat, lauseet tai ajatuskokonaisuudet. Alkuperäisilmaukset, jotka ovat analyysiyksikköjä, muutetaan pelkistetyiksi ilmauksiksi. Näitä pelkistettyjä ilmauksia verrataan toisiinsa ja niitä kategorisoidaan eri alaluokkiin. Tutkimuksessani alkuperäisilmaus on esimerkiksi lause konkreettisista tavoista, joissa vanhempi on vaikuttanut päätöksentekoon. Lauseen pelkistetty muoto voisi olla ”vanhemman vaikutus päätöksentekoon”. Samankaltaisia lauseita voi olla myös muiden henkilöiden konkreettisista tavoista, joilla he ovat vaikuttaneet nuoren päätöksentekoon. Näistä voisi sitten muodostaa alaluokan ”muiden ihmisten vaikutus päätöksentekoon”, mikäli tämä alaluokka on mielekäs analyysin kannalta.

Abstrahoinnin vaiheessa alaluokkia yhdistellään yläluokiksi ja yläluokkia yhdistellään niin pitkälle kuin on mahdollista, jolloin muodostuu kokoava käsite tai pääluokka. Näiden luokkien jaotteluissa ja nimeämisessä käytetään apuna teoriaa. Käsitteäkseni teoriaa voi käyttää apuna jo alaluokkiin kategorisoinnista lähtien, mutta päätös teorian sisällyttämisen vaiheesta säilyy tutkijalla. Kategorisoinnin jälkeen käsitteet voidaan vielä kvantifioida, vaikkakaan tätä ei tutkimuksessani tapahdu. Tulosten esittely on mallien, käsitejärjestelmien, käsitteiden tai aineistoa kuvaavien teemojen esittelyä, muodostettujen kategorioiden ja niiden sisältöjen esittelyä sekä johtopäätösten tekemistä. (Tuomi ja Sarajarvi 2009, 91-122) Omassa tutkimuksessa tutkimuksessani toteutin tämän esittelyn jaottelulla tutkittavat henkilöt omiksi kokonaisuuksiksi ja jaottelemalla heidät vielä tutkimuskysymyksen mukaan omiksi kappaleikseen. Näiden kappaleiden sisällä esittelen tulokset aiemmin tekemäni aieniston erittelyn mukaan.

5 OSMON JA ULLAN KOULUTUSPOLUT

5.1 Tiivistelmät

Esitän ensin Osmon ja Ullan haastatteluista rakentuneen koulutuspolun tiivistelmän ja eteen sen jälkeen tarkempaan analyysiin.

5.1.1 Osmo

Osmo on alemman keskiluokan perheestä; hänen isänsä on yrittäjä ja äiti sihteerä. Osmo on hakemassa rakennus- ja LVI-aloille ammattikouluun. Yhtenä vaihtoehtona oli liikunnanohjaaja, mutta vaihtoehto on jäänyt pois harkinnasta. Tulevaisuudelta Osmo toivoisi kaikista mieluiten liikunnanohjaajan tai valmentajan uraa. Vanhemmat eivät koe painostaneensa Osmon erityisesti mihinkään koulutukseen tai ammattiin. Isä näkee tärkeänä, ettei Osmo pidä välivuotia vielä pitkään aikaan. Äiti näkee, että nuori ei vielä tässä vaiheessa voi tietää lopullista urasuunnitelmaansa ja että suunnitelmat muuttuvat ajan kuluessa. Molemmalle vanhemmalle on tärkeää, että Osmo opiskelee kotipaikkakunnalla ja ettei opiskelusta tule heille liikaa kuluja.

Osmo käy maanrakennuskoneenkuljettajan koulutuksen rakennuspuolella ammattikoulussa.

Opiskelu ja ala eivät ole Osmon mieleen, mutta hän käy sen loppuun. Osmo tekee puoli vuotta töitä tehtaalla metallipuolella, johon hänellä ei ole varsinaista koulutusta. Edessä on armeijassa käynti, josta Osmo toivoo selviävänsä puolella vuodella. Tällä hetkellä harkinnassa on liikunnanohjaajan ala, johon Osmo ei koe erityisen suurta kiinnostusta, tai mahdollisesti metallialalla jatkaminen ja siellä kouluttautuminen. Suunnitelmat ovat kuitenkin vielä avoimena armeijan loppumiseen asti, jolloin Osmo suunnittelee tekevänsä seuraavan päätöksensä.

5.1.2 Ulla

Ulla on keskiluokkaisesta perheestä, jossa asuu äitinsä ja siskonsa kanssa; perheen isä kuoli Ullan ollessa pieni lapsi. Ulla toivoo itselleen ammattia, jossa pääsee kokeilemaan kaikkea uutta. Hän on menossa lukioon, koska ei keksi mihin suuntautuisi ammattikoulussa. Äiti näkee lukion itsestäänselvyytenä, koska Ullan ikäisillä ei ole vielä käsitystä millaiseen ammattiin suuntautuisi. Ulla haluaa lukioon musiikin ja ilmaisun puolelle, muttei pääse sinne vaan päätyy peruslinjalle.

Ulla valmistuu lukiosta ja hakee ensisijaisesti opiskelemaan psykologiaa yliopistoon, varavaihtoehtona yleinen kasvatustiede yliopistossa. Ulla ei pääse sisään psykologiaan, mutta saa paikan yleisestä kasvatustieteestä, jossa opiskelee vuoden ajan. Edessä on haku psykologiaa opiskelemaan. Yleinen kasvatustieteen jatkaminen näyttäytyy mahdollisena jatkettavana vaihtoehtona, mikäli psykologiaa ei pääse opiskelemaan seuraavienkaan pääsykokeiden jälkeen.

5.2 Urasuunnitelmien esittely

Käsittelen kunkin tutkittavan ensin heidän yläkoulun haastattelun perusteella. Urasuunnittelun tässä vaiheessa nuoret valitsevat konkreettisesti, menevätkö lukioon vai ammatilliseen koulutukseen. Osmo suuntautui ammattikouluun ja Ulla lukioon.

Molemmasta tutkittavasta on tässä vaiheessa kaksi haastattelua. Ensimmäinen haastattelu oli yhteinen haastattelijan, nuoren ja joko yhden tai kahden vanhemman kanssa. Toinen haastattelu kahdenkeskinen haastattelijan ja nuoren kanssa. Olen esittänyt haastattelut limittäin temaattisesti ilman, että olisin eritellyt yhteis- ja yksityishaastattelua omiksi, erillisiksi kokonaisuuksiksiin. En siis erittele erikseen sitä kummassa kontekstissa, yksityis- vai yhteishaastattelun kontekstissa, asiasisältö on tuotu esille, vaan keskityn haastateltavien tuomaan asiasisältöön. Poikkeuksena tuon kuitenkin esille kohdat, joissa yhteishaastattelun ja yksilöhaastattelun asiasisällöt ovat ristiriidassa toisiinsa verratuna.

Kun yläkoulun suunnanotto on käsitelty tutkittavan kohdalla, esitän toisen haastattelun perusteella sen, mitä haastattelujen välissä tapahtui nuoren uravalinnassa. Tämän jälkeen esittelen toisen asteen jälkeistä suunnanottoa toisen haastattelun perusteella. Toisessa vaiheessa vanhempia ei haastateltu, joten haastatteluja on vain yksi per tutkittava. Tämän jälkeen teen tulkintoja tutkittavan urapolusta. Kun tutkittavan kaikki haastattelut ja niiden yhteenvedot on käsitelty, siirryn käsittelemään seuraavan tutkittavan samalla tavalla.

5.3 Osmo

5.3.1 Osmon suunnanotto yläkoulussa

Miten Osmo päätyi ratkaisuunsa 2012? Esittelen tässä Osmon suunnanottoa yläkoulussa. Materiaalina on kaksi haastattelua: Osmon ja hänen äitinsä ja isänsä yhteishaastattelu, sekä Osmon yksilöhaastattelu. Molemmat haastattelut on esitetty limittäin, teemoittain asiasisältöjen perusteella.

Kuvaan ensin sitä, miten Osmon vaihtoehdot ovat rajautuneet. Osmon äidin mukaan Osmo oli jättänyt lukion vaihtoehdoista jo varhaisessa vaiheessa. Osmo itse kuvaa lukiota sellaisena vaihtoehtona, joka ei kiinnosta ja joka vaatisi liikaa panostusta, jotta hän saisi lukioon riittävän keskiarvon. Huomioitavaa on, että riittävä keskiarvo ja siihen vaadittava työmäärä perustuu Osmon omaan arvioon. Lukio vaihtoehtona jää siedettävän vaivannäön rajan yläpuolelle.

OSMON ÄITI: Niin, ett sen lukion jotenki hylkäsit aika nopeessa vaiheessa, että et oo lukioon menossa.

OSMO: No en varmaan pääsis ees sinne keskiarvon puolesta, eikä sitten jaksa ees panostaa, kun ei kiinnosta silleen. Että sen verran vaan panostaa, että pääsee jonnekin ammatilliselle puolelle.

Vaihtoehdoksi jää siis ammatillinen koulutus. Ammatillisessa koulutuksessa Osmolla vaikuttaa olevan kaksi erilaista suuntautumista; ideaali tavoite liikunnan parissa työskentelyssä, joka toteutuisi liikunnanohjaajan koulutuksessa, sekä realistinen tavoite tehdä työtä rakennusalalla tai siihen liittyvillä, läheisillä aloilla (Gottfredson 2002, 92). Kahdeksannelta luokalta lähtien Osmolla oli haave päästä opiskelemaan ja tekemään työtä liikunnan parissa. Yksilöhaastattelussa kysyttäessä unelma-alasta, Osmo vastaakin liikunnanopettajan tai valmentajan ammatin.

OSMO: Varmaan, no, saattas olla liikunnanopettaja. Tai sit joku valmentaja, joku tämmönen.

Taustalla tälle haaveelle ovat erilaiset urheilulajit, joita Osmo on harrastanut ahkerasti. Harrastuksina on ollut jääkiekkoa ja salibändyä. Aiemmin hän oli myös harrastanut yleisurheilua vuosia, mutta oli lopettanut kiinnostuksen puutteesta. Liikunta on myös koulussa mielekästä; Osmo kertoo, että koulussa häntä eniten kiinnostavimmat aineet ovat liikunta ja käsityöt.

Osmo ei kuitenkaan aja liikunnan parissa työskentelyn haavetta perheen yhteisessä keskustelussa. Yhteishaastattelussa äiti tuo esille sen, että liikunnanohjaajan koulutus oli jossain vaiheessa harkinnassa, ja äiti mieltää itsekkin liikunnalliset alat Osmolle sopiviksi. Liikunnallisiin aloihin verrattuna Osmon kiinnostus rakennusaloille hakemiseen tuli äidille yllätyksenä.

OSMON ISÄ: Se urheiluopisto, niin. Ne on sit kyllä sit jo kauempana. Mut ei se tainnu sitten ennää loppuvaiheessa ratkasta, kun et sie sitten liikunnanohjaajaks ennää, vai olisitko sie ollu kiinnostunu, että jos täällä ois ollu sellanen opisto?

OSMO: En.

OSMON ÄITI: Silleen mie en niinku, jotenkin, ei oo ollu, ehkä sillon joskus kasilla mietit sitä liikunnanohjaajajuttuu, kun isä kysy. Aina sitä tulee kysytyks, että mitä sie halluut isona tehä ja näitä, niin sitten niinku jotenkin sitä hahmotti että se voi olla joku liikunnanohjausala, koska Osmo on niin liikunnallinen. Mutta sitten niin, sit niinku tämmöset rakennusalat ja nää, niin aika jännälle tuntu, kun sie sitten aloit semmosia pohtia, että tulisko sinusta sitten...

Mahdollisia syitä liikunnanohjauksen alalle hakeutumattomuudelle on Osmon oma matala kiinnostus lähteä toteuttamaan alalle hakeutumista. Sinne hakeutuminen vaatisi Osmolta muun muassa enemmän oma-aloitteisuutta, riskinottoa ja valintaan liittyvien

erityishankaluuksien ratkaisemista. Vanhemmat tuovat esille alalle hakeutumisen esteiksi opiskelupaikkojen hintavuuden sekä opiskelupaikan kaukaisuuden kotipaikkakunnalta. Vanhempien mielestä Osmo on vielä liian nuori muuttamaan toiselle paikkakunnalle opiskelemaan.

OSMON ÄITI: Ja sit ihan mikä niinku tässä vaiheessa, kun ihminen on kuustoistavuotias ja mennee jatkamaan johonkin kouluun, että saa kottoo käsin käyä, ettei tarvii paikkakuntaa vaihtaa, että se ois minusta kyllä liian aikasta lähtee vielä kuustoistavuotiaana tuonne toiseen kaupunkiin, että saa kottoo käsin käyä.

OSMON ISÄ: ---mutta täällä kun ei ammattikoulupohjalla, tai kaikki on maksullisia [oppilaitokselle] tai minnekkä meetkin, se on sitten monta tonni, niin jos sinne puolelle lähtee.

Gottfredsonin (2002, 92) teorian mukaisesti liikunnanohjaajan valinta jättäytyi siedettävän vaivannäön rajauksen ulkopuolelle; ideaali unelma-ala vaihtoehtona korvautuu 'realistisempina' uravalinnoilla, jotka ovat Osmolle rakentamiseen liittyvät alat. Yksi selittävä tekijä näille aloille hakeutumiselle voi olla se, että alat ovat tuttuja ja läheisiä Osmon isän ja muiden sukulaisten kautta; suvun miehet ovat tehneet töitä aloilla.

OSMON ISÄ:--- kun ite tiän sen kun oon kaheksankymmentäluvun alussa käyny ammattikoulun rakennuspuolen, niin rakennusala on sitä, että se on niinku kausiluontosta, ja tämmönen pakkaneen niin siellä pittää töitä tehdä tuolla pihamaalla vaan, vaikka kuinka paleltas

OSMON ÄITI: Mmm. Niin ja sitten ei oo taas tuntematon ala just Osmollekaan, että... Niinku silleen, että voi jottain tietää ja kyssyykin sitten isältään, ja silleen, että on silleen ihan mukava kun on jottain alan kokemusta.

Alat korostuvat vaihtoehtoina siis sellaisina, joista Osmo saa helposti tietoa. Osmon isä myös kuvaa alojen sisältöä varsin maskuliinisella värikkyydellä, mikä voi edelleen vahvistaa Osmon näkemystä siitä, että ala on omaa sukupuolta vastaavaa. (Gottfredson 2002, 102-106).

Ensisijaisesti Osmo on hakemassa LVI-alalle. Yhteiskeskustelussa korostui alalle pääsyn helppous sekä helppo työllistyminen. Tässä keskustelussa itse työn sisältö jää siis vähäisemmälle merkitykselle suhteessa työtä ympäröiviin toissijaisiin tekijöihin. Yhteiskeskustelussa Osmo myös kuvaa, että mikään ala ei kiinnosta häntä.

OSMO: Aika vaikee valita kun ei yhtään, tai ei paljon mikkään oikeestaan kiinnosta loppujen lopuks.

OSMO: No ykkösvaihtoehtona on LVI-ala, koska ei oo välttämättä kauheen suuret pääsyyvaatimukset ja, saapi helposti töitä sieltä.

Yksilöhaastattelussa Osmo kuvaa kuitenkin LVI-alaa kiinnostavaksi ja itselle sopivaksi alaksi.

HAASTATTELIJA: --- minkälaisessa ammatissa kaiken kaikkiaan näät itsesi ja millaisia kouluja ja koulutuksia kaiken kaikkiaan ajattelet käyväsi? Eli ajatteletko nyt -- -- tän toisen asteen jälkeen, niin jatkat vielä johonkin vai jäätkö tai ootko sitten siinä LVI..

OSMO: No uskosin, että jäisin LVI:lle, jos se nyt sitten on niin kiinnostava kuin miltä se tuntuu ja näyttää.

Osmo ei kerro ajatuksiaan suoraan vanhempiensa läsnä ollessa, vaan tuo ne esille kahdenkeskisessä keskustelussa. Hänellä on useampia ristiriitaisia asenteita valintaa kohtaan, jotka tulevat esiin eritavoin haastatteluissa. Suorimmin Osmo ilmaisee itseään yksilöhaastattelussa. Osmolla kokee LVI-alan itselleen oikeaksi alaksi ainakin tällä hetkellä, ja hänellä on uskomus siitä, että hän jäisi alalle tutkinnon suorittuaan.

OSMO: --- aika paljo miettiny, että minne hakis, ei vieläkkään oo ihan sataprosenttisen varma että onko tää oikea vaihtoehto, mutta tällä hetkellä se tuntuu oikealta.

HAASTATTELIJA: --- miltä se tuntuis, jos pääsisit nyt siihen LVI-alalle, ekaan vaihtoehtoon?

OSMO: Niin no, sinne toivonukkin, niin ois se tosi mukava päästä.

Osmo tuo itse esiin LVI-alalle hakeutumisen tärkeimmäksi syyksi alalle tehty tutustumiskäynti. Opiskelutilat ovat hänen mielestään hyvät ja työnkuva vaikuttaa hänestä mukavalta ja mielenkiintoiselta.

HAASTATTELIJA: Mites sä muuten päädyit tähän vaihtoehtoon?

OSMO: No silloin kun myö käytiin tutustumassa, niin se esittely teki vaikutuksen. Oli hyvät tilat ja näytti ihan mukavalta hommalta loppujen lopuks. Mielenkiintoiselta.

HAASTATTELIJA: Okei. Niist on ollu sitten hyötyä.

OSMO: Mmm. Ei ois varmaan muuten, muuten tätä valinnut.

OSMO: Ei sitä tienny yhtään minkälainen se on. Sit kun sieltä näki, näytti hyvältä.

Ala on sellainen, josta Osmo on saanut helposti tietoa koulun kautta ja toissijaisesti siksi, koska hänen isänsä ja muut sukulaiset ovat työskennelleet läheisillä aloilla. Gottfredsonin (2002, 102) mukaan alasta tiedonsaannin helppous on yksi tärkeä tekijä valintoja tehdessä.

Vaikka LVI-ala näyttäytyy Osmolle vahvimpana valintana, sisältää se myös epävarmuuksia. Epävarmuutta aiheuttaa se, että Osmo ei ole vielä täysin varma mitä ala tulee sisältämään.

HAASTATTELIJA: ---oliko missään vaiheessa pelkoa, että osaanko päättää tai osaanko valita tai?

OSMO: No on aina vähän ollu, kun ei tiää onko se oikee valinta, mut ei se enää niin paljoo.

LVI-ala on siis Osmon ensisijainen valinta. Äidin mukaan ensimmäinen vaihtoehto oli vaihtunut useaan otteeseen. Osmon itsensä mukaan valinnat ovat säilyneet lähes

muuttumattomina yhdeksännen luokan syksyllä opinto-ohjaajan kanssa käydystä keskustelusta.

OSMON ÄITI: --- tää ykkös, tää on vaihtunu sulla niinku aika monta kertaa, että niinku silleen ett mikä se niistä olis se ykkönen.

OSMO: No, opon kaa oli se keskustelu, missä piti kolme, että minne aikoo hakea. Se oli eka nyt syksyllä ja sitten tässä pari viikkoo sitten oli toinen ja katottiin, miten paljon se on muuttunu. Eipä se paljoo ollu, ja sitten viikon päästä opon kanssa tehhään se yhteishaku.

Osmo vakuuttaa itselleen ja äidilleen, että pääsee ensimmäiseen vaihtoehtoonsa, LVI-alalle.

OSMON ÄITI: Oisitko ihan onnessas jos pääsisit sinne?

OSMO: Kyllä mie sinne pääsen.

Toiseksi Osmo oli valinnut rakennusalan ja kolmanneksi kone- ja metallialan. Yhteiskeskustelussa rakennusalan Osmo kertoo valitsevansa, koska se on 'järkevä' vaihtoehto. Kolmannen alan, kone- ja metallin alan Osmo väittää valitsevansa vain pakosta, jotta haussa olisi tarpeeksi valintapaikkoja.

OSMON ÄITI:--- Sit mikäs sulla oli kakkosena?

OSMO: Öö, rakennusala. --- Koska toinen järkevä vaihtoehto. Ei mikkään muu oikeen kiinnostanu.

OSMON ÄITI: --- Mikäs sulla oli kolmonen?

OSMO: Kone ja metalli, mut ei se yhtään kiinnosta, mut pakko sinne on jotakin pistää.

Taaskin yksilöhaastattelussa valintojen perusteiksi tulee muitakin syitä. Osmo kehuu toista valintaansa rakennusalaa sellaisena, joka on tarpeeksi samankaltainen ensimmäisen vaihtoehdon kanssa. Jos ensimmäiseen vaihtoehtoon LVI-alalle ei pääse, ei toinen vaihtoehto eli rakennusalalle päätyminen olisi Osmon mielestä ”paljoa haittaava” seuraus.

HAASTATTELIJA: Mitäs sit, jos ensimmäinen vaihtoehto ei toteutuiskaan, vaikka sanoit kyllä äsken tuolla että kyllä sie pääset, uskon kyllä että pääsetkin, mutta jos kävis niin että et pääsekään?

OSMO: No sitten siihen kakkoseen.

OSMO: Niin no nehän on loppujen loppuksi aika lailla samantapaisia, että ei se haittais loppujenlopuksi paljo, mutta niin.

Osmolla on uskomus, että hän pääsee jompaankumpaan kahdesta ensimmäisestä alasta. Kolmas valinta on koulun opinto-ohjaajan kannustama kompromissi, joka on varalla. Kolmatta valintaa pidemmälle Osmo ei suunnittele tekevänsä valintoja yhteishakuun.

OSMO: Uskon, että pääsen kahteen, jompaankumpaan ensimmäisistä.

OSMON ÄITI: ---pitikö sinne olla neljäs ja viideskin?

OSMO: Ei oo pakko.

OSMON ÄITI: Aiot sie niihin laittaa?

OSMO: En tiää, jos huvittaa.

Koulussa Osmo inhoaa eniten kemian ja fysiikan opiskelua. Tämä johtuu siitä, että niiden asioita on vaikea ymmärtää yrityksestä huolimatta. Hän mainitsee, ettei aio hakea sähköalalle, koska se vaatisi kemian ja fysiikan osaajuutta.

HAASTATTELIJA: Entäs vastaavasti inhokkiaineet, mitkä ei sytytä?

OSMO: Varmaan kemia ja fysiikka. --- Ne on vaan niin vaikeita, ei niistä mitään tajua vaikka koittaisikin jotain opiskella.

HAASTATTELIJA: ---onks joku sellanen ammatti tai koulutus, mitä et missään nimessä vois ajatella itelles?

OSMO: Mmm. {.}No ehkä se sähköala, kun käytiin siellä kattomassa, niin kun se on just tätä fysiikkaa ja kemiaa ja sitä, niin se ois varmaan semmonen, että ei missään nimessä.

Koulutus näyttäytyy Osmolle pitkältä rupeamalta, jonka loppuminen aikanaan tuntuu oudolta. Koulun loppuminen on hänelle kiva tapahtuma, jonka jälkeen hän pääsee viimein ”tekemään jotain”.

OSMO: Niin no aika hassulta tuntuu, nyt kun on vielä peruskoulussa ja sitten kolmen vuoden päästä ei välttämättä enää missään koulussa. {.} Aika omituiselta.

HAASTATTELIJA: Tuota, mm, niin että kolmen vuoden päästä ei oo missään koulussa, ett sit olis työhön siirtyminen sen jälkeen. Miltä se tuntuu?

OSMO: Niin. Aika, niin no, aika kivalta, että loppuu sitten opiskelu, että pääsee tekemään jotain.

Vaikuttaa siltä, että koulutuksella on Osmolle enemmän välineellistä arvoa, kun taas hänen tavoitteenaan on päästä ensisijaisesti työelämään kiinni. Tämä myötäilee Osmon äidin asennetta; äidin mielestä koulutus on tärkeää, koska se on nyky maailmassa edellytys työhön pääsemiselle.

OSMON ÄITI: Niin että siis koulutus on tärkeä asia niinku kaiken kaikkiaan. --- Ja niihin jatkovalintoihin sitten, että onko koulutuksen jälkeen vaikka töissä jonkin aikaa, haluaako sitten mennä vaikka muulle alalle. Näähän on sitten kaikki avoimia, ja jotenkin se, että sen työn kautta sitten oppiikin sen työn että ensin se kuitenkin se koulutus käyään. Että tänä päivänä ei ole niinku semmosta, ei oikein oo niinku semmosta mahdollisuutta, että ei käy koulutusta. Sen jälkeen ovat kyllä aika syrjäytyneessä asemassa, että niinku töihin ei oikeistaan pääse jos ei käy jotakin koulua. Ja sit kun saapi toimeentulloo itelleen niin sitten pärjää, pärjää omillaankii. Se tulevaisuus rakentuu siitä sitten.

Puhuttaessa hyvästä elämästä Osmo tuo esille kavereiden, kodin, työn ja itsensä elättämisen.

HAASTATTELIJA: Ää, sitten tota, minkälainen tai millanen susta on hyvä elämä?

Mitä tarvitaan hyvään elämään?

OSMO: No, kaverit, työ, koti ja sitten pystyy elättään ittensä.

Tulevaisuuden haaveissa korostuu työnteko, ja siinä riittävän rahan saaminen elantoon ja muuhun.

OSMO: No ois kiva tulevaisuudessa, tai jo aika nopeasti, päästä ihan töihin. Kesätöihin, tai johonki.

HAASTATTELIJA: ---minkälainen olisi sun tulevaisuus unelmana tai haaveena, mitä se pitäis sisällään?

OSMO: No pääsis johonkin työpaikkaan, mistä tienaa hyvin rahhaa ja, ja sitä kautta sitten niin {.}, en tiä, [naurahdus] paha sanoo.

Pidemmälle tulevaisuuteen katsottaessa Osmo uskoo elävänsä samankaltaista elämää kuin vanhempansa, jossa hän käy työssä, saa lapsia ja on naimisissa.

OSMO: Mmm. Aika vaikee kuvitella. Varmaan aika samanlaista, kun mitä omilla vanhemmilla oli kymmenen vuotta sitten. Eli käy töissä, saattaa olla lapsia, naimisissa, mmm.

Osmon yksilöhaastattelussa esiintuomat arvot ovat samankaltaisia sille, mitä arvoja hänen vanhempansa toivat esille yhteishaastattelussa. Osmon tulevaisuuden alalle vanhemmat toivovat helppoa työllistymistä ja harjoittelupaikkojen löytämistä, hyvää palkkaa, sekä työtä joka ei ole liian raskasta.

OSMON ÄITI: Miusta niinku se LVI-ala oli jotenkin, että ite ajattelen ilosena sitä, että siellä on töitä, että se on niinku semmonen työllistävä paikka tai ala. Minusta se oli hyvä ykkösvalinta.

OSMON ISÄ: Se on hyvä ala.

Vanhemmat arvostavat työntekoa. Tärkeää heille on se, että Osmo ei jäisi toimeettomaksi pitämään väli vuotta. Etenkin isä korostaa sitä, ettei haluaisi Osmon pitävän pitkiä työttömyysjaksoja, vaan että Osmo pääsisi kiinni työelämään ja työntekoon.

OSMON ISÄ: Aika vappaasti on kyllä saanu valita, että jokkainen saa vappaasti valita, että minne lähtee. ei painosteta mihinkään, ainut että painostetaan että kouluun pittää mennä, kottiin ei saa jäähä.

Haastateliija: ---mitä itse toivot tulevaisuudeltasi ja mitä vanhemmat toivoo kaiken kaikkiaan niinku tulevaisuudelta nuorelle?

Osmo: No, en mie tiä. Kiva päästä töihin jonnekki.

OSMON ÄITI: Mmm. Sehän on aika hyvä tavote.

OSMON ISÄ: Niin, sais jatkuvan työryppeeman, että pääsis kiinni siihen. Ja sitten se, kun jonkin aikaa on, niinku se normaali työelämään. Että ei oo kaks kuukautta töissä ja kolme vuotta pätkätöitä ja pätkätöitä ja kaikkee tälleen (?).

Vanhemmat näkevät tärkeänä Osmon haaveiden kannustamisen ja sen, että Osmon esille

tuomia haaveita ei tyrmätä.

OSMON ÄITI: Varmaan semmonen positiivinen kannustus ja tuki niinku meiltä ja muultakin verkostolta, että kukkaan ei niinku tyrmää jotenkin, että onpa sulla nyt tommoset valinnat, tai tämmöset... Semmonen positiivinen puhe ja ja juuri sen siun ajatuksen kunnioittaminen, että mitä sie halluut tehä niin ihan, että ei missään nimessä niinku tyrmätä niitä haaveita tai voiko niitä nyt haaveeks sanoa, just näitä suunnitelmia tässä vaiheessa, eikä muullonkaan, mutta semmonen positiivinen, mmm.

Osmo kuvaa perheen ja sukulaisten kanssa keskustelun lähinnä sellaiseksi, että hän on ollut vastaamassa heille, että minne hän on hakemassa. Kavereiden kanssa hän on vertaillut sitä, minne kukin aikoo hakea.

HAASTATTELIJA: ---keiden kaikkien kanssa sä oot jutellu tästä valintatilanteesta ja miten oot jutellu?

OSMO: No, perheen kans silleen, että kerron minne aion hakea ja tälleen. Ja sitten kaverit, niitten kanssa vähän vertaillu, että minne kukakin hakkee ja saanu sitä kautta selville muut, minne mie haen ja toisinpäin. Että ei myö pahemmin kavereitten kanssa olla mitenkään suunniteltu ja tälleen.

HAASTATTELIJA: No entä olik sun sukulaisten kanssa sitten?

OSMO: Eipä oo paljoa, ehkä joku on kysyny, että mitä aiot tehä, mutta ei oo pahemmin tullu juteltu.

Koulussa Osmo on keskustellut valinnoistaan vain opinto-ohjaajan kanssa, eikä koe suunnitelleensa tulevaisuuttaan muiden koulun aikuisten kanssa. Osmo kokee, että on saanut koulussa tietoa suurinpiirtein kaikista kotipaikkakunnan opiskelupaikoista.

OSMO: No, opon kaa oli se keskustelu, missä piti kolme, että minne aikoo hakea. Se oli eka nyt syksyllä ja sitten tässä pari viikkoo sitten oli toinen ja katottiin, miten paljon se on muuttunu. Eipä se paljoo ollu, ja sitten viikon päästä opon kanssa tehhään se yhteishaku.

HAASTATTELIJA: Onkos sitten koulussa muita aikuisia periaatteessa, kenen kanssa on...

OSMO: Ei.

HAASTATTELIJA: Sit te kävitte niissä tutustumisissa ja sitten mainitsit, että oli joitain videoita ollu ammasteista ja, siinä on aika hyvin. Koetko, että on sit tarpeeksi ollu koulussa opinto-ohjausta, vai oisko jossain asiassa voinu olla vielä lisää?

OSMO: No on siellä oikeestaan kaikesta ollu, mitä täällä [kotipaikkakunnan] alueella voi opiskella. Suurin piirtein kaikesta on, kaikki ne, kaikista lukioistakin on tullu opo kertomaan ja, niin.

Tarvittava tieto on saatu koulun ja tuttavien kautta. Lisätiedolle Osmo ei ole kokenut tarvetta mikä näkyy siinä, ettei hän ole etsinyt tietoa omatoimisesti ainakaan internetin kautta.

HAASTATTELIJA: Onks siellä sellanen, että, periaatteessa, jos jostain haluais saada lisätietoa, niin tiedätkö mistä saisit sitä tai löytäisit sitä?

OSMO: No varmaan netistä pitäsi etsiä.

Myös vanhemmat arvostivat koulusta saatua ohjausta.

OSMON ISÄ: Sanotaan, että nykymaailman koulussa kyllä hirveen hyvin kyllä opastetaan ja ohjataan ammatin haussa, ja niinku se, hirveen hyvin niinku järjestetty kaikki opot ja mitä niitä heilläkin on naita, niin tosi loistavasti ja se

OSMON ÄITI: Että ei oo tarvinnu ite perehtyy kaikkeen, että mitä mitä

OSMON ISÄ: Tuuaan niinku kaikki etteen, että sulla on mahollisuus valita...

OSMON ÄITI: Kyllä...

OSMON ISÄ: ...että ei voi sannaos sitä, että mulle ei oo ikinä mittään näytetty tai kerrottu, sanottu tai muuta, että kyllä se ainakin, tarjontaa ainakin on ja opastusta niinku ihan tuolta koulun puoleltakkii.

OSMON ÄITI: On, ja minusta tutustumiskäynnit on ollu kyllä hyviä, että ei meidän aikaan ollu tuommosia että pääs käymään niillä kouluilla ja kattomaan, koska sekkii on aikamoinen, onhan se aikamoinen kynnyks, kun vaihtuu koko koulu ja koko kaveripiiri ja kaikki, että on päässy niinku kattoon paikanpäälle, ei ainakaan huononna asiaa. Et koululta on tullu kyllä, voi antaa koululle hyvää pallautetta siinä, että niinku siellä on asiantuntijoita.

Voi sanoa, että rakennukseen liittyvien alojen tuttuus, vanhempien arvostukset ja näkemykset ovat olleet vaikuttamassa Osmon suunnanottoon. Siltikin, loppujen lopuksi Osmo näkee, että hän on itse päättänyt, minne menee. Myös vanhemmat näkevät, että Osmo on saanut itse tehdä päätöksensä.

HAASTATTELIJA: ---ootteko te vielä tästä näistä päätöksistä niinku perheenä keskusteltu tai, vai ootko ihan ite päättäny, tai...

OSMO: Itse päätin.

5.3.2 Osmon kolmen vuoden opiskelu

Millaista polkua Osmo aktuaalisesti kulki ja miten polku suhteutuu ysiluokan päätöksiin? Esittelen tässä Osmon kolmen vuoden aikaiset opiskeluun liittyvät asiat ja muutokset. Haastattelumateriaalina toimii Osmon toinen haastattelu, joka on tehty hänen suorittettuaan ammattikouluopinnot.

Osmo suoritti maanrakennuskoneenkuljettajan tutkinnon ammatillisen koulutuksen rakennuspuolella. Opiskeltu ala oli hänelle pettymys ja sellainen, ettei hän aikonut tehdä töitä alalla. Osmo näkee alan tutkinnon suorittamisen välineenä, joka tarjosi ilmaisen ajokortin,

kuorma-ajokortin sekä työllistymisen helpottumisen.

OSMO: No ei se ehkä ollu sellasta mitä mie ootin että. Oli silleen vähä pettymys kuitenkin ja ei se ala niinku kiinnostanu lopulta yhtään. Mutta sit kuitenkin kävin sen loppuun, sitä kautta sai ajokortin ja kuorma-autokortin niinku koulun kautta ilmatteeks

HAASTATTELIJA: Nii, nii

OSMO: Ja kuitenkin jos joku koulu alla, nii töitä saa paljo helpommin

HAASTATTELIJA: Nii se on kyllä

OSMO: Ei kehannu kuitenkaan kesken lopettaa, vaikka ei kiinnostanu

Aineiston keruun hetkellä hän oli työskennellyt tehtaalla metallipuolella väliaikaisesti, ja aikoi jatkaa työssä heinäkuussa alkavaan asepalvelukseen asti.

Osmo kuvaa yhdeksännen luokan päätöksentekoa hahmottumattomaksi. Yläkoulun päätöksenteko näyttäytyy hänelle sellaisena, että jonnekin oli vain haettava. Vaikka rakennusala ei tunnu Osmosta oikealta alalta, hän näkee, että olisi hakenut sinne silti, vaikka tietäisi paremmin.

OSMO: No en mie silloin tosiaankaan tienny että mihin mie niinku haluisin lähtee sitte yläasteen jälkeen. En kyllä varmaan vieläkkä tietäs. Että nii, en varmaan ois tehny mitään toista valintaa. En ois kuitenkaa, ei sitä vaan tienny minne halus. Jonnekki oli haettava.

Tämä jälkeinpäin esitetty näkökulma on varsin erilainen Osmon yläkoulun haastattelussa esille tuomaan. Tuolloin Osmo koki LVI-alan kiinnostavana ja oikeana alana. Rakennusala oli hänelle varavaihtoehto, joka näyttäytyi samantapaisena ja ”ei huonolta” paikalta päätyä. Osmo jälkeinpäin uudelleenavaa lukion mahdollisuutena, jonka hän olisi voinut sittenkin käydä, vaikka se olikin jäänyt pois valinnasta.

OSMO: Jaa-a. Ehkä jos ei niinku mikään ammatti kiinnosta nii ehkä se lukio ois ihan hyvä vaihtoehto lopulta ollu [naurahtaa]. Mut tätä kautta ihan hyvin sai töitä nii ei sen nyt mikään huono haku ollu.

5.3.3 Osmon suunnanotto ammattikoulututkinnon jälkeen

Miten Osmo päätyi ratkaisuunsa 2015? Esittelen tässä Osmon suunnanottoa ammattikoulun jälkeen. Koulun jälkeen hän on tehnyt töitä koulutukseensa liittymättömällä metallialalla. Osmo suoritti koulutuksensa loppuun ammattikoulun rakennusalalla, maakoneen kuljettajana. Ala on sellainen, jota Osmo ei koe omakseen. Koulutuksen hän suoritti loppuun toissijaisten seikkojen takia; hän näkee tutkinnon tarjoavan helpommat mahdollisuudet työllistymiseen, sekä on tyytyväinen siitä, että sai tutkinnon aikana suoritettua kuormajokortin ilman omia kustannuksia, koulun puolesta.

Osmo suunnittelee jatkokouluttautumista uudelle alalle. Liikunnanohjaajan koulutus, joka oli rajautunut aikaisemmasta hausta siedettävän vaivannäön vyöhykkeen yläpuolelle, on nyt vaihtoehto, joka näyttäytyy Osmolle kaikista mielenkiintoisempana vaihtoehtona. Siltikin hän vähättelee haaveen arvoa kutsumalla sitä vaihtoehdoksi, joka ”edes vähän kiinnostaa”. Hän myös mainitsee sen, että hänen kiinnostuksensa alaan voi muuttua armeijan jälkeen, jolloin haku on ajankohtainen. Nämä toteamukset ovat kuitenkin vastakkaisia hänen haastattelun myöhemmässä vaiheessa tuomasta, jolloin hän kuvailee alan sellaiseksi, jota hän ”oikeasti” haluaisi tehdä työkseen.

OSMO: No siis, kyllä mie armeijan jälkeen vielä jonnekki lähen opiskelemaan mutta en oo vielä päättäny että minne. Että ei ainakaan niinku mitään rakennuspuoleen liittävää, et se on ainaki kuopattu. En vielä osaa sanoa tarkasti

HAASTATTELIJA: Mitä esimerkiksi oot kattellu?

OSMO: No liikunnanohjaajan koulutusta [ulkopaikkakunnalla]

HAASTATTELIJA: Joo, joo.

OSMO: Ja no sit oli siellä jossain muuallaki se liikunnanohjaajan koulutus, mutta en mie oikeen vielä tiiä siitä. Se ois ehkä yks mikä saattas kiinnostaa

OSMO: Joo tosiaan tarkotus ois armeijaan asti olla töissä ja sieltä toivottavasti pääsen jo ens jouluna pois ja sen jälkeen sit kattoo sitä koulupaikkaa sitä uutta koulupaikkaa. Ei kyllä, liikunnanohjaaja on tällä hetkellä ainut mikä ees vähän kiinnostaa mutta niitä ehtii kattoo sit tarkemmin, mikä lopulta kiinnostaa sillon. Ei sitä tiiä mikä nyt kiinnostaa et kiinnostaako se enää vuoden päästä

HAASTATTELIJA: No jos ajatellaan sitä että, että olis se, pääsisit siihen liikuntaohjaaja liikunnanohjaajan koulutukseen ja pääsisit sitten sen jälkeen työelämään. ---Nii mitä ajattelet siitä koulutuksen jälkeisestä työhön hakeutumisesta ja työn saannista?

OSMO: No sitä mie oon just miettiny sitä kautta että onko niinku miten paljon töitä tarjolla, et onks se sen kannalta järkeä vaihtoehto. Mut se ois niinku semmonen mitä oikeesti haluis tehdä työkseen.

Kompromissina ja mahdollisesti käytännöllisempänä vaihtoehtona näyttäytyy nykyisessä, väliaikaisessa työnkuvassa jatkaminen ja alalle kouluttautuminen.

HAASTATTELIJA: --- oot aika hyvin jo kertonu siitä että, et todennäköisesti se on se liikunnanohjaaja mut ootko, onko mitään muita mitä oot sitte pyöritelly?

OSMO: No toki se niinku jotaki tohon nykyseen työhönki liittyvää vois olla. Onks se nyt, mikähän se on joku, en osaa sanoo mikä se tutkintonimike ois. Mutta jotaki tohon nykyseen työhön liittyvää.

HAASTATTELIJA: Oot viihtyny siellä nii hyvin sitte?

OSMO: No on se kyllä ihan mukavaa ollu että, ei ois huono vaihtoehto.

Kuvitellessaan tulevaisuuttaan, Osmo näkee elämänsä samankaltaisena kuin se on nyt; hänellä olisi samat harrastukset ja kaverit ja hän asuisi samalla paikkakunnalla. Elämässään hän olisi edennyt siten, että hänellä olisi mieluinen työpaikka, mieluiten liikunnan alalla, sekä oma kämpä ja tyttöystävä. Implisiittisesti tämä tarkoittaisi sitä, että mahdollinen ulkopaikkakunnalla liikunnanohjaajaksi kouluttautuminen olisi välivaihe, jota seuraisi muutto takaisin omaan tuttuun elämään.

HAASTATTELIJA: Missä ja millaista elämää elät, kun olet noin kolkyt vuotias? Mitä sinulle silloin kuuluu tai toivot kuuluvan? Kuinka elät, mitä teet, keiden kanssa, missä asut, minkälaista on elämä ympärilläsi?

OSMO: No asun [kotipaikkakunnalla] omassa kämpässä tyttöystävän kanssa. Samat kaverit vielä ympärillä, mitä silloin. Samat harrastukset. Vakiotyöpaikka, joku liikuntaan liittyvä työn kanssa. Tykkään siitä työstä ja, ja ja (hmm) sellasta.

Osmo näkee opiskelujen aloittamisen ja työskentelyn sekä liikunnanohjaajana, että nykyiseen työhön liittyvällä alalla mahdolliseksi. Toisin sanoen hän ei näe mitään esteitä, sille, etteikö pärjäisi kummallakin alalla. Liikunnanohjaajan alan uran tueksi hän tarjoaa vielä hänen kokemuksensa monelta eri urheilulajilta, sekä mainitsee vielä sen, että häneltä olisi paljon annettavaa ammatissa etenkin salibändyn kohdalla, jota hän on harrastanut yhdeksän vuotta.

HAASTATTELIJA: Minkälaiseen työhön sä mieluiten hakeutuisit sitte liikunnanohjaajana?

OSMO: No ehkä joku, niinku jonkun lajin valmentaja tai tämmönen. Kuitenki melkein jokasta lajia harrastanu tässä elämän aikana. Et sit kaikissa on niinku tieto-taito ihan hyvällä tasolla.

HAASTATTELIJA: Mikäs se ois, onks mitään suosikkilajia et mikä ois?

OSMO: No salibandyssa varmaan eniten ois annettavaa. Kuitenki yhdeksän vuotta pelannu. Ja sitte yleisurheilussa ja tämmöstä.

Halua on myös muuttaa muualle ja oppia uutta.

HAASTATTELIJA: Todennäköisesti. [Kotipaikkakunnallako], eikö oo ei taida olla liikunnanohjaajakoulutusta.

OSMO: Ei oo, ei oo. Oiskohan, missähän oli lähin. Olikohan [paikkakunta A] ja [paikkakunta B] ne.

HAASTATTELIJA: Joo

OSMO: Mut ehkä se [paikkakunta B] mieluummin ku [paikkakunta A].

HAASTATTELIJA: Mikä siinä on siinä [paikkakunta B:ssä] mieluisampi ku [paikkakunta A:ssa]?

OSMO: No ei [paikkakunta A] nyt kuulosta paikkana nii hyvältä ku [paikkakunta B] ja lähellä Helsinkiä ja tälleen. Varmaan kaikkee uutta oppis.

Osmo on suunnitellut tulevaisuuttaan lähinnä hyvien ystävien kanssa. Vanhempien, veljen eikä sukulaisten kanssa tulevaisuutta tule juurikaan mietittyä, vaikkakin vanhempien kanssa Osmo on keskustellut aiheesta.

HAASTATTELIJA: Keiden kanssa enimmäkseen olet miettinyt tai yleensä mietit tulevia suunnitelmiasi tai ratkaisuja?

OSMO: No ehkä hyvien ystävien, ei me silleen paljoo vanhempien kanssa oikeen mietitiä

HAASTATTELIJA: ---Sanoit että vanhempien kaa et hirveesti oo miettinyt mutta onko vanhemmilla ja sisaruksilla tai muilla sukulaisilla nii ollu sun mielestä minkälainen tai minkälainen rooli tai merkitys koulutusvalinnoissa tai ammattivalinnoissa

OSMO: Ei ei nyt oikeestaan mitenkään että ite oon kaikki päätökset lopulta tehny

HAASTATTELIJA: Onko ne ollu keskustelemassa siinä tai?

OSMO: No ehkä niinku vanhempien kanssa ainoastaa, et ei me muitten sukulaisten kanssa näistä asioista keskustella. Eikä kyllä veljenkään kaa.

Osmo on miettinyt suunnitelmiaan hyvien ystäviensä kanssa.

HAASTATTELIJA: Ootteks te nyt hyvien ystävien kanssa miettinyt sitte mahdollisesti sitä armeijan jälkeistä elämää?

OSMO: Joo, joo. Niitten kanssa ollaan mietitty et mitähän kaikkee sitä sen jälkeen

HAASTATTELIJA: Ootteks te miettinyt vielä et mitä vaihtoehtoja siellä on vai?

OSMO: No aika paljon ollaan mietitty niinku jäähäänkö tänne asumaan ja kaikkee tämmöstä

HAASTATTELIJA: Lähteeks se sit enemmän just siitä että mikä se on se paikkakunta ja sit valitaan sieltä

OSMO: Joo, joo.

HAASTATTELIJA: ---Mut sitte kavereitten kanssa enemmän?

OSMO: Niitten kanssa enemmän

HAASTATTELIJA: Onks se ollu keskustelua vai sellasta että niinku onks ne, onks kavereilla ollu merkitystä siihen mihin lähdet opiskelemaan.

OSMO: Ei ei ei niillä oo mitään merkitystä sen suhteen

HAASTATTELIJA: Se on enemmän sellasta pallottelua?

OSMO: Joo

Osmo ei juurikaan hakenut ohjausta ammattikoulun aikana. Syyksi hän kertoo sen, ettei uskonut hakevansa jatkokoulutuspaikkaa. Harkinta jatkokoulutuksen hankkimisesta syntyi vasta ammattikoulun viimeisellä vuodella.

HAASTATTELIJA: Ooksä vielä sitte saanu mitään ohjausta että tavallaan et mihin? Tai apua

OSMO: No en, en oo mitään ohjausta saanu mutta ehkä jotenki sitä selvii yksin

OSMO: No ku silloin olin vielä sitä mieltä että tuskin tuun mitään jatko-opiskelemaan nii ei silloin niinku tullu siihen kiinnitettyä huomioo nyt sit ku on ammattikoulu, no vikana vuonna silleen mietin että kyllä mie vielä lähen opiskelemaan jonnekki. Et ei sitä kautta oikeen mitään tullu.

Tietoa jatkokoulutuspaikasta Osmo on etsinyt omatoimisesti.

HAASTATTELIJA: No ootko sitten ku ootte kavereitten keskustellu ja miettiny että mihinkäs kaupunkiin tai mitähän opiskelemaan vielä nii ootko ite ettiny sitte tietoa vaikka netistä tai?

OSMO: No kyllä sitä on niinku tullu niinku kateltua että missä on mitäki tarjontaa tai tämmöstä

Tällä kertaa tärkeimpinä vaikuttajina on Osmon ystävät sekä itse hankittu tieto. Vanhempien vaikutus on minimoitunut, ystävien kanssa pohdiskelu on korostunut. Harrastuspohja tukee yhä unelmaa liikunnanohjaajaksi hakemiseen.

5.3.4 Osmon suunnanoton muovautuminen ajan saatossa

Miten Osmon tavoitteet ja tulevaisuudenodotukset ovat muotoutuneet matkan varrella? Osmon valinnanteko on muovautunut kolmen vuoden aikana sen mukaan, miten hän on saanut kokemuksia opiskelusta ja työelämästä. Taustalla on säilynyt ideaali tavoite päästä tekemään työtä liikunnan parissa, joka on Osmon mielenkiintoon liittyvä ala omien harrastusten ja harrastusmieltymysten kautta. Tämä on kuitenkin ala, joka sijaitsee hyväksyttävän vaivannäön ylärajalla; alalle hakeutuminen vaatii muuttoa kauemmas, se maksaa, Osmo ei ole varma olisiko ala sittenkään kiinnostava, sekä mahdollisesti alalla työllistyminen ei ole niin varmaa, kuin joissain 'realistisemmissä' pyrkimyksissä.

(Gottfredson 2002, 92.) Se, valitseeko Osmo jatkossa yhä realistisemmän alan vai suuntaako hän ideaalille alalle, jää haastatteluaineiston perusteella avoimeksi.

Haastatteluissa ei tule suoraan esiin Gottfredsonin (2002) esille tuomien alan sukupuolisuuden, yhteiskunnallisen arvostuksen ja Hollandin ammatillisten kiinnostuksenkohteiden jakauma. Osmon realistiset valinnat, rakennusala sekä koneala ovat molemmat miesvaltaisia, kun taas liikuntaan liittyvät alat eivät ole suoraan sukupuolittuneita. Siltikin tähän mennessä tehdyt valinnat ovat linjassa Gottfredsonin ennusteiden mukaan siitä, että oman sukupuolta edustavia ammatteja valittiin. Yhteiskunnallinen arvostus ei korostu Osmon valinnoissa. Siltikin Osmo suosii valinnoissaan työläisammatteja kuten vanhempansakin, eli kuten Gottfredson (2002) huomioi, yhteiskunnallinen asema periytyy.

Vanhempien vaikutus tuli haastattelussa selkeästi esille. Yläkoulussa Osmo valitsi alan, joka oli suvun kautta tuttu. Vanhempien vaikutus oli yläkoulussa suuri, kun taas toisen asteen jälkeen heidän merkityksensä väheni. Tutkimuksissa on havaittu, että vanhemmilla on suurempi vaikutus uravalintaan kuin vertaisilla tai koululla (Schulenberg ym. 1984; Bryantin ym. 2006 mukaan). Haastatteluaineiston perusteella voidaan sanoa, että vanhemmilla on enemmän vaikutusta kuin vertaisilla yläkoulussa, mutta tässä aineistossa heidän vaikutuksensa laskee vertaisiin verrattavaksi toiseen asteen jälkeen. Vanhempien ja koulun välisestä vaikutuserosta ei voi esittää aineiston perusteella vertailua.

Osmon valintojen sijoittuminen hyväksyttävien vaihtoehtojen alueelle tuli haastatteluissa selkeästi esille. Liikunnanohjaajan ammatti oli yläkoulussa ideaali ala, joka kuitenkin rajautui pois valinnoista sinne hakeutumisen haasteellisuuden vuoksi. Tämä ideaali säilyi toiseen asteen jälkeiselle ajalle. Osmo päätyi rakennusalalle, mikä oli tyydyttävä kompromissi. Alalla opiskeltuaan Osmo kuitenkin joutui toteamaan, ettei ala ollut häntä tyydyttävä. Opiskelut käytiin loppuun toissijaisten seikkojen takia. Uusi realistinen vaihtoehto on metallialalla, josta Osmo oli saanut väliaikaista työtä. Havainto tukee Gottfredsonin (2002) teoriaa siten, että ala on taaskin Osmolle tuttu, tällä kertaa omien kokemusten kautta. Ala myös tukee Osmon omia kiinnostuksenkohteita, on miesvaltainen sekä on sellaisella yhteiskuntaluokan tasolla, joka on Osmolle hyväksyttävä.

5.4 Ulla

5.4.1 Ullan suunnanotto yläkoulussa

Miten Ulla päätyi ratkaisuunsa 2012? Kuvaan tässä Ullan suunnanottoa yläkoulun viimeisenä vuonna, vähän ennen yhteishakua.

Ulla hakee lukioon. Varsinainen urasuunnitelma on vielä hahmottomaton; pidemmälle miettiminen on lykätty tulevaisuuteen lukiovalinnan ansiosta, jonka seurauksena Ulla ei ole etsinytkään mahdollisia, konkreettisia vaihtoehtoja ammattiurakseen (Gottfredson 2002). Ulla perustelee uran hahmottomuutta sillä, että lukiota seuraavaan tulevaisuuden miettiminen on vielä kaukainen asia.

ULLA: No on se jännää kun et voi ikinä tietää, et voi tietää niinku, on se tavallaan vähän hölmö, kun et voi tietää niinkun ihan täysin vaikka seuraavasta päivästäkkään ja sitte sulle sanotaan, että mitä halluut tehä seuraavat kolme vuotta. Niin onhan se tietysti vähän outoo ja omituista, mutta onhan se aina niinkun hyvä fiilis kun saat tavallaan mieltii kaikkee tulevaa, että mitähän sitä niinku elämällään ehkä tekis ja silleen, niin onhan se ollu niinku tosi hyvä vuosi.

Taustalla Ullan kiireettömyydelle on äidiltä, siskolta ja kavereilta tullut asenne siitä, että Ulla on vielä niin nuori, ettei hänen tarvitse vielä miettiä pitkälle omia suunnitelmiaan.

ULLA: No se ensi, niinku sillo, ku alotti ysiluokan, niin tuntu ihan siltä, että no eihän nyt vielä oo mittään kiirettä ja eihän vielä tarvii tietää, mutta sitten kun se tuli se haku aika ja sitten tuolla kaveriporukoissa ja jokapaikassa oli vähän semmonen, että no en mie nyt tiä, että, että kun kuitenkin oon vasta viistoista, että pittääkö minun nyt niinkun tietää oikeesti jottain, että mitä mie halluun tehä tai tälleen, mutta sitten kun siitä just oli puhetta just äitin kanssa ja siskon kanssa ja tuolla just kavereitten ja millon kenenki kanssa, niin sitten ku, eihän sillä niinku vielä tässä vaiheessa oo niinku oikeen väliä, ett kun on vielä niin nuori, niin sitähän kerkee vielä tehä ihan mitä vaan. Ett niinkun silleen, tavallaan, vähän niinkun.

Kiirettömyys ja ammatillisen valinnan lykkääminen ovat yksi syy sille, että ammattikoulualat ovat jääneet kokonaan pois harkinnan ulkopuolelta. Toinen syy ammattikoulualojen poisjäämiselle on se, että Ulla kokee yhteen ammattiin opiskelun rajoittavaksi, koska se tarkoittaisi samanlaista tekemistä yhdessä ammatissa.

ULLA: ---Tai siis silleen, että ei oo niinku, että nyt jos mie oisin vaikka menny ammatilliselle puolelle ja saanu niinkun jonkun ammatin siitä, kouluttautunu, niin en niinku halluis tehä sitä koko ajan---

Kolmas syy sille, miksi Ulla ei hae ammattikouluun on se, ettei hän tiedä yhtään mihin siellä

suuntautuisi. Keskustelusta ei tule esiin, onko hän panostanut tiedon etsimiseenkään eri ammateista.

HAASTATTELIJA: Ja ammatillista sanoit, ettet laittanu siihen sen takia, kun ei yhtään tiiä vielä.

ULLA: Joo, kyllä.

Ullan äidillä on vahvat mielipiteet sille, että Ullan kannattaa käydä lukio. Syyksi hän kertoo, että Ulla on vielä liian nuori päättämään itselleen ammattia. Lukioon meno oli 'itsestäänselvys', jonka *sisällä* Ullalla oli vapaus valita mitä haluaa.

ULLAN ÄITI: Minä en kyllä oo asioo pohdiskellu kenenkään muun kun Ullan kanssa ja enkä itse asiassa kauheesti edes pohdiskellukaan, koska tuota niin, Ulla on hyvin pitkälle ite tietysti päättäny ja saanu päättää ja, ja eikä, se oo huonoja valintoja tehnykään, mutta että just tuossa iässä kun ei siitä ammatista oo hajua niin se tavallaan se, tietyllä tavalla itestäänselevyys se lukio siellä niinkun kuitenkin oli ja sitten se mikä se on ja mitä hän halluu, se on hänen oma päätöksensä.

Haastattelussa Ulla rajaa pois kosmetologin koulutuksen. Kysyttäessä syytä tälle hän ei osaa vastata muuten kuin, että häntä ei kiinnosta kosmetologiaan liittyvät asiat, kosmetiikan laittaminen toisille ihmisille tuntuu oudolta ja lopulta kosmetologia ei tunnu hänestä hänen 'jutultaan'.

ULLA: Öö, mie en koskaan vois olla kosmetologi (naurua).

HAASTATTELIJA: Miksi?

ULLA: Koska, öö, mie oon jotenki semmonen, että, että (.) en niinkun sano sitä, ettei mua kiinnostas kaikki tämmöset, tämmöset jutut, mutta että mie en ehkä vois tehdä sitä muille. Se ois miun mielestä vähän outoo tehdä kaikille muille kaikkia, mitä nyt ikinä kosmetologit tekkeekään. Se ei jotenki niinku tunnu miun jutulta.

Ala ei ole siis Ullan kiinnostuksen kohteiden mukainen ja jää pois valinnasta, vaikka ala voikin vastata Ullan kuvaa sukupuolittuneisuudesta ja yhteiskunnallisesta arvostuksesta (Gottfredson 2002).

Ulla haluaa tulevaisuudessa itselleen ”hyvän työpaikan.” Ulla kuvailee unelmatyötänsä sellaiseksi, jossa voi hankkia uusia, erilaisia kokemuksia ja siten kehittää itseään. Hän idealisoi ammatikseen 'monitoimiosajaan', ammatin, jossa tehdään vähän kaikenlaista.

ULLA: Ja sitten hyvä työpaikka, tietysti.

HAASTATTELIJA: Minkälainen on hyvä työpaikka?

ULLA: Semmonen, mikä kiinnostaa, missä on hyvä olla, ett ei tavallaan niinku, ei oo tavallaan niinku tärkeetä se, miten paljon saat sitä rahhaa tai silleen, vaan niinku kuhan on hyvä olla ja kiva tehdä, niin ehkä se on tavallaan se tärkein juttu ja (.) mm (.) öö, sit mie halluisin kokkeilla kaikkee uutta, erilaisia hienoja juttuja ja saaha paljon kaikkia kokemuksia, kaikkia erilaisia.

HAASTATTELIJA: Minkälaisii kaikkii?

ULLA: No, kun mieltii aina kaikkii semmosia, siis tämmösiä benji-hyppyjä ja kaikkia tämmösiä uhkarohkeita juttuja, mut ois niinku tavallaan siisti kokkeilla vähän kaikkee. Tai siis silleen, että ei oo niinku, että nyt jos mie oisin vaikka menny ammatilliselle puolelle ja saanu niinkun jonkun ammatin siitä, kouluttautunu, niin en niinku halluis tehdä sitä koko ajan vaan kokkeilla kaikkia uusia juttuja, tehä kaikkia semmosia niinku, ehkä sekkii, tai niinku varmasti kasvattas ihmisenä. Ja oppis niinku, sit ku ois vanha, niin ei tarviis mieltii, no oisinpä halunnu tehdä sitä ja oisinpä halunnu tehdä tuota, vaan sitten voi olla, että no, oon tehny sen ja oon kokkeillu tuota. Ja silleen. <06:46>

ULLA: Pistitpä pahan (.) jos se ois ihan mikä vaan (..) ois siisti, jos vois opiskella monitoimiosaajaks. Tietäs vähän kaikkee ja ossais vähän kaikkee, (naurahdus) nii sitten sitä vois ite kehittää etteenpäin. En mie oikeen tiiä. (..)

HAASTATTELIJA: ---Minkälaista, minkälaista kaikkee se monitoimiosaaja tekis?

ULLA: Sehän vois tehdä ihan mitä vaan, jos se ossais kaikkee. Miusta ois tavallaan, ku äskenki sanoin sitä, että, että jos se oma perhe, niin vois tavallaan siirtää tavallaan sitä ettenpäin mitä ite tietää ja mitä on saanu ja mitä ite ossaa, niin ehkä se vois niinku vähän liittyä siihen, ett vois aina niinku antaa vähän muille siitä mitä ite tiiät ja mitä ite ossaat. Se ois niinku se juttu.

ULLA: No jos monitoimiosaajaks aikoo, niin pittää käyä tietysti monenlaisia kouluja, mutta ehkä kuitenkin elämä kasvattaa eniten. Ett voihan sitä tietysti niinku aina opiskella ja opiskella ja opiskella ja tietää paljo asioita. Mut sitten tavallaan ehkä se ei niinku ihmisenä kasvata niin paljoo, ku että ellää vaan.

Ulla on luonut itselleen kuvan ideaalista ammatista, jossa hänen luomansa ideaali minäkonsepti pääsee kukoistamaan (Gottfredson 2002). Tätä ideaalia vastaavaa ammattia ei kenties ole mahdollista päästä toteuttamaan todellisuudessa, mutta ideaalin tiedostaminen mahdollistaa sen, että Ulla voi tulevaisuudessa hakea todellisiin yhteiskunnan tarjoamaan ammatteihin, jotka osittain Ullan haaveet työkuvasta. Huomioitavaa on myös se, että Ulla väheksyy rahan merkitystä muihin työhön liittyviin asioihin verrattuna; tämä on vastakkainen Osmon esiin tuomalle rahan tärkeydelle tulevassa työssä.

Äiti toivoo Ullalle yksinkertaisen, perusammatin, jolla tämä voi elättää itsensä. On huomioitavaa, että tämä on vastakkainen idea Ullan haaveelliselle monitoimiosaaja-asiantuntijan ammatille.

ULLAN ÄITI: No äitihän se toivos vaan, että se sais itsellesä sellaisen ammatin, jolla se itsensä elättäis. Elikkä se, että mittään suurta ja kaunista ei tarvihe, kunhan vaan tavallaan niinkun elämän perusasiat on kunnossa, niin se on, se on se juttu.

Kuten Osmon haastattelussakin, myös Ulla jättää kertomatta 'moniosaajan' haaveensa äitinsä kuullen. Yhteishaastattelussa kysyttäessä, mitä hän tekee lukion jälkeen, hän ei osaa vielä vastata.

HAASTATTELIJA: Oot sä sit vielä miettiny, mikä sua niinkun, niinkun lukion jälkeen kiinnostas joku?

ULLA: En tiiä vielä yhtään.

Heti sen jälkeen äiti kommentoi, että Ullan suunnitelmat vaihtuvat päivittäin.

ULLAN ÄITI: Joka päivä eri juttu.

ULLA: Niin (naurahdus).

Ullan lukioiden hakujärjestys muokkautui lukiovierailujen aikana. Ensimmäiseksi hän valitsi lukion, jonka ilmapiiri tuntui hänestä rennolta ja avoimelta. Lukiossa on myös ilmaisulinja, jolle Ulla ensisijaisesti hakee. Äiti tukee Ullan päätöstä hakea ilmaisulinjalle. Hän vertailee molempien tyttäriensä luonteita ja eroja näiden hakutilanteissa, sekä kuvaa ilmaisulinjaa Ullalle sopivaksi, tämän luonteenpiirteiden ja kiinnostuksenkohteiden mukaiseksi.

ULLAN ÄITI: Öö, no en tiiä, tavallaan tietysti näillä on niin iso tää ikäero ja sitten se on aina sen ensimmäisen lapsen kanssa kun käypi niitä läpi niin ne on aina erilaisia ja paljo isompia ja vaikeempia ne asiat kun tietysti toista kierrosta. Ja sitten se, että, jotenki niin erilaisia on nää tytöt, että Ulla on hyvin tämmönen, paljo enempi ulospäinsuuntautunu ja paljo enempi ehkä semmonen niinkun että tekee päätöksiä ite ja silleen, että, ett varmaan on ollu niinku, en mie tiiä onko se ollu helepompki, ehkä se oli se lukio [Ullan sisiskonkin] kohalla sillo ihan selekee, mutta tuota, mutta mutta ei tässä nyt niinku tavallaan oo ollu mittään semmosta kauheeta paniikkia ja painetta ja hätää, että mitä, mistä se lapsi ittesä löytää.

ULLAN ÄITI: Ai tähän? No ei. Siinähan nyt oli, Ullahan on tuota, niinkun sanoin tuossa aiemmin, että tämmönen ulospäinsuuntautunu ollu, mutta on, on tämmönen tietynlainen tilannekomiikkaihminen eli, hyvin pitkälle, ja varmaan se jonkunnäkönen semmonen Ullan näkönen juttu, että tuota, ja se valinta sitten. Tuollon tuolla mejän yläkoulussa ollu vähän silleen hankala, kun siellä ei tätä ilmasutaidonryhmää oo ollu kun siihen ei oo ollu aina kun kaks tulijaa. Ja tuota, se on tietysti se painotus siellä niin se tavallaan antaa niitä valamiuksia siihen kaikkeen muuhunki, ett jos ei sieltä nyt vaikka sitten löydykkään sitä tulevaisuuen ammattii jostain, jostain tuota sitä kautta, mutta jonkinlaista semmosta luottamusta ja esiintymistä ja muuta, sitähan se vahvistaa aika paljo.

Lukion IB-linja eli kansainvälinen International Baccalaureate -linja oli aiemmin ollut hänellä kärkisijalla, mutta vierailu muutti hänen mielensä siten, että se sai hänet jättämään valinnan pois kokonaan yhteishausta. Äidin mukaan Ulla ei nähnyt lukion IB-linjaa 'itsensä näköisenä.'

ULLA: Niin, äiti oli sitä mieltä, että kun siellä on se IB-linja, että se ois, kun just sanoin, että ku kielet kiinnostaa, niin se ois vähän niinku se miun juttu. Ja olin jossain vaiheessa itekkin sitä mieltä, että joo, sinne haen, mutta sitte tosiaan niitten lukiovierailujen aikana niin vähän muuttu mielipitteet sitten, että kun se [toinen lukio] tuntu just siltä, että, että tuota, semmoselta rennolta ja avoimelta ja semmoselta, niin siks en sitten hakenu sinne IB:lle sitten ollenkaan.

Äiti kannusti Ullaa hakemaan IB-linjalle. Vaihtoehto oli hänen mielestään sopiva Ullalle, koska tällä oli hyvä englannin ja ruotsin kielen taito, ja tunne tästä vahvistui lukiovierailussa. Ulla kuitenkin pitäytyi mielipiteessään ja jätti IB-linjan valitsematta.

ULLAN ÄITI: Mutta siihen Lyskaan liitty sitten se äitin näkemys.

ULLAN ÄITI: Niin se oli just, myöhän käytiin yhdessä siellä IB-tutustumisillassa siten ja miusta vaan siellä koko ajan vahvistu se tunne siitä, että se ois Ullan juttu se kielijuttu, kun sillä on tosi hyvä englanninkielen taito ja tosi hyvä ruotsinkielen taito, niin tavallaan se, että niinkun, ei niin, etteikö niitä pidetä yllä missä muualla tahansa ja noissaki kouluissa, mutta jotenki se vaan niinku tuntu minusta siltä, mutta oikeestaan Ulla varmaan sen illan jälkeen päätti, että se ei oookkaan hänen näkönen sitten, vaikka minusta tuntu siltä ja, ja tuota, mutta hän sitten päätti, että tässä järjestyksessä, niin tässä järjestyksessä.

Ulla ja hänen äitinsä tuovat haastattelussa esille sen, että äiti oli päätöksestä eri mieltä, ja että äiti olisi halunnut Ullan hakevan mieluummin IB-linjalle sekä, että tämän mielestä IB-linja olisi ollut enemmän ”Ullan näköinen” valinta. Ulla ei kuitenkaan koe, että äiti on painostanut häntä mihinkään valintoihin. Loppujen lopuksi hän antaa Ullan tehdä itse päätöksensä siitä, mihin lukioista hakee. Kun konflikti valinnasta oli ohi, keskustelut valinnasta vaihtuivat sellaisiksi, että äiti on enemmän vain kysellyt Ullalta miten hän aikoo tehdä.

ULLA: No, äitin kanssa ollaan ihan vaan silleen niinku, se aina kyselee, no, ootko nyt ollu jottain mieltä tai silleen (naurahdus) ja sitten niinku silleen, että ei äiti oo ollu niinku silleen, että nyt teet näin ja nyt teet näin. Vaan se on niinku kyselly, että no miten oot

ULLA: Minkäänlaista painostusta ei oo kyllä mistään tullu, ei äitiltä, eikä keneltäkään muulta, että, ett vaikka just sillon yhdessä vaiheessa oli se, että äiti oli eri mieltä ja mie olin eri mieltä, niin se sano, että no päätä ite, että eihän se niinku hänelle kuulu. Että ihan ite oon saanu mieltä ja päättää ihan rauhassa.

ULLAN ÄITI: --- Että mulla jossain vaiheessa oli vähän erilainen, minä olisin halunnut tai minusta olisi ollu Ullan näkönen, mutta hän ite sitten on päätökset tehny.

ULLAN ÄITI: Että minä oon vaan aina kyselly, että missä männään.

Ulla kokee, että hänen hakunsa on yksi puhutuimmista aiheista muiden ihmisten kanssa keskustellessa. Ulla on keskustellut ahkerasti valinnoistaan kavereidensa kanssa. He vertailevat valintojaan ja tukevat toistensa valintoja.

ULLA: Ainahan sitä nyt tulee jonkun, ties kenen kanssa puhuttuu aina näistä (?), ei mittään muuta tyliin puhutakaan kun kaikki on silleen, että no jokos sie tiit mihin sie haet ja no, jokos oot hakenu. Ett se on tavallaan ehkä niinku (.) niin.

--- no kavereitten kanssa, ja siellä on ollu niinkun just silleen, että toista kiinnostaa toinen juttu ja toista toinen juttu, niin sit se on ollu aina vähän silleen, että, että, no että jos se tuntuu siusta hyvältä, niin totta kai, ett ihan silleen vaan ja sitten, en mie

oikeen tiiä. Ainahan sitä nyt tulee jonkun, ties kenen kanssa puhuttuu aina näistä (?), ei mittään muuta tyliin puhutakkaan kun kaikki on silleen, että no jokos sie tiiät mihin sie haet ja no, jokos oot hakenu.

Ullan sisko kannustaa häntä hakemaan minne vaan ja korostaa opiskelupaikan saamista, väheksyen varsinaisen paikan merkitystä.

ULLA: oon [siskon] kanssa ja se on aina ollu silleen, että no koita nyt niinku jottain saaha aikaseks, ett ihan sama minne. Ett kuhan pääset jonnekin

Ulla on sisäistänyt äitiltä tulleen näkemyksen siitä, että hän on ulospäinsuuntautunut; verrattuna siskoonsa.

ULLA: Että, että ku äiti just sano sitä, että kun mie oon tavallaan paljon ulospäin-suuntautuneempi kuin [siskon nimi]

Ulla kuvailee itseään hetkessäeläjätyyppinä.

ULLA: --- Mie oon ite ehkä vähän semmonen niinku, öö, semmonen hetkessäeläjä-tyyppi, tai. <17:45>

Äiti kuvailee Ullaa tilannekomiikkaihmisenä, hetkessäeläjänä ja taivaanrannanmaalarina. Tästä syystä ykkösvaihtoehto, ilmaisulinja, on hänen mielestään Ullalle sopiva, vaikka niin olisi ollut myös vaihtoehtoista poisjäänyt IB-linjakin.

ULLAN ÄITI: Taivaanrannanmaalari.

ULLA: No ehkä vähän sitäki---

Tulevaisuus näyttäytyy Ullalle varsin samankaltaisena kuin nyt, mutta pienin muutoksin: elämä on vielä yhtä hyvää kuin nuorena, Ulla on itse kasvanut ihmisenä fiksummaksi. Tulevaisuutta sävyttää työnteko jatko-opiskelupaikkojen murehtimisien sijaan.

ULLA: Toivottavasti hyvältä (naurahdus). Ää, jotkut aina sanoo, että tavallaan nuoruus on sitä ihmisen parasta aikaa, mutta eihän se siitä mihinkään se hyvyys häviä, että tavallaan, ehkä sitten vaan on ehkä vähän fiksumpi ja on ehkä vähän kovimmat särmät ehkä kulunu pois, ehkä ei ja sitten käy töissä ja silleen. Ei tarvi mieltä jatko-opiskelupaikkoja ehkä, ehkä pittää (naurahdus). En tiiä, ehkä semmosta niinku perus, mitä nyt ihminen tekkee. Syö ja nukkuu.

5.4.2 Ullan kolmen vuoden opiskelu

Millaista polkua Ulla aktuaalisesti kulki ja miten polku suhteutuu ysiluokan päätöksiin? Ulla ei päässyt ensisijaiseen vaihtoehtoonsa luion ilmaisulinjalle. Hän suoritti yliopistotutkinnon ja haki ensisijaisesti yliopistoon opiskelemaan psykologiaa. Hän ei päässyt opiskelemaan

psykologiaa, mutta sai paikan toissijaisesta vaihtoehdosta yleisestä kasvatustieteestä, jota alkoi opiskella.

5.4.3 Ullan suunnanotto lukion jälkeen

Miten Ulla päätyi ratkaisuunsa 2015? Ulla pääsi yliopistoon opiskelemaan yleisen kasvatustieteen asiantuntijakoulutusta. Ensisijaisena tavoitteena hänellä on säilynyt kuitenkin psykologian opiskeleminen, jonne hän aikoo hakea seuraavassa haussa.

ULLA: –menin suoraan tuonne yliopistoon, että ihan sillä tavalla. Mie hain nyt, öö, viime keväänä siis hain lukemaan psykologiaa, mutta mie en sinne päässy, nii sit mie pääsin sinne kasvatustieteiden puolelle, ja nyt minä haen keväällä sitten uudestaan sinne psykan puolelle, et se on se niinku se mihin mie tähtään kovasti, mutta, nyt pääsykokkeissa lukemista.

HAASTATTELIJA: Noni. Ja sitte tota, ootko luku nyt sitte psykkaa sivuaineena tässä jo?

ULLA: Joo, joo, joo, kyllä, kyllä kyllä.

Ennen valintaa territoriaan kuului moni erilainen ala, kuten poliisin tai luokanopettajan ura. Ulla myös pohti armeijan palvelukseen astumista. Lopulta psykologin ammatti kiinnosti eniten. Psykologiaa haettiin, koska Ullaa on kiinnostanut pitkään mielensisäiset asiat, sekä lukion esittelyjen ja yliopisto- ja ammattikorkeakoulukäyntien selkeyttävä vaikutus. Kiinnostus kasvatustiedettä kohtaan on lähtöisin Ullan partioharrastuksesta, jossa hän on toiminut johtajana nuorten parissa. Luokanopettajaksi hakeutuminen oli Ullalla mielessä, mutta luokanopettajuus rajautui pois hänen valinnastaan (syytä haastattelussa ei mainita). Lopulta kasvatustieteen asiantuntijakoulutuksen löytyminen tuntui Ullalta sellaiselta, jota hän voisi hakea.

ULLA: No se oli se psykologian lukeminen oli aika selkee, silleen jo, tai mie olin miettiny jo ennen lukioo, että vähänkö siistiä että pääsee lukemaan sitä psykologiaa kun se oli minnuu aina kiinnostanu, kaikki mielensisäset jutut ja kaikki. Mutta sitte ku mie olin aina ennen miettiny niinku tosi paljon kaikkia vaihtoehtoja, että mikskä minä niinku haluaisin tai mitä mä ruppeisin tekemään, nii kyllä se varmaan niinku selkeytti osaltaan että mitähän sitä, että kun mä olin miettiny kaikkee, kaikkia poliisihommia ja armeijaan lähtemistä ja kaikkee niinku semmosta ja sit näitä psykologiaa ja olin miettiny vähän opettajan, niinku luokanopettajan uraa ja näin, nii kyl se varmaan selkeytti silleen että sitte päätin hakkee sinne psykkaan ja sit tuonne kasvatustieteen

puolelle (hiljaa). Kyllä. Mut se on just se, että kun, lukion aikana kun on nii paljon niitä kaikkia esittelyjä ja yliopistokäyntejä ja ammattikorkeakäyntejä, että kyllä siellä aika hyvin saa niinku ommaa päätä selvitettyä, että minnekä sitä sitten lähtee.

HAASTATTELIJA: --- Sanoit että se selkeytti, nii kuinka suunnittelit tätä, niinku, mm, nimenomaan tänne että psykaan ja kasvatustiedettä, nii mistä se kasvatustiede tuli?

ULLA: No se tuli varmaan siitä, että kun on ollu nii pitkään noissa partiohommissa, ja mie oon johtajana toiminu siis monta vuotta, ja sitten olin vähän pyöritelty sitä ajatusta siitä luokanopettajasta, että tavallaan niinku semmonen niinku ehkä siinä oli selkeesti vähän semmonen teema, et niinku kasvatuksen parissa, ja sitten, ku mie sitten tulin siihen tulokseen et en mie ehkä luokanopettajaks kuitenkaan, nii sit se oli semmonen sit kun mie löysin tuon asiantuntijakoulutuksen tuon kasvatustieteen, nii sit se tuntu silleen et tää vois olla, ja sit hain sinne.

Ulla on omasta mielestään tähdännyt jo yläkoulusta asti korkealle lukioon ja yliopistoon (mikä tarkoittaa sitä, että matalamman yhteiskuntaluokan työt on rajattu pois).

ULLA: Kyllä se oli silloin aika selkee, et luokioon mie lähen ja yliopistoo mie mietin jo silloin, että varmaan niinku korkeelle, korkeelle tähtäsin jo silloin. Mutta että, kyllä se sitten yliopiston, ei yliopiston vaan lukion aikana varmistu se, se et yliopistoon lähen. Mut silloin ysiluokkalaisena nii.. kyllä mie luulen, että.. mie tiesin silloin et miulla on niinku mahdollisuuksia päästä, ja mie tiesin et jos mie teen töitä nii mie pääsen sinne minne ikinä halluunkin, ylleensä se onnistuu, mut tuota.

Ullalle oli yläkoulussa tärkeää se, mihin lukioon hän menee. Jälkeenpäin katsottuna lukiovalinta näkyi vähemmän merkityksellisenä.

ULLA: No, mie halluun sanna sille (yläkoululaiselle Ullalle) et sillä ei oo niinku, et sillä mihin lukioon sie meet, et sillä ei oikeesti oo ihan kauheesti väliä, et kyllä niistä kaikista saa sen saman pohjan. Että kun silloin tavallaan pyöritteli tosi paljon sitä, no mikä lukio on nytten paras ja mihin mie nyt meen. Et se ratkas lopulta se musiikin ja ilmaisun linja, se oli se mikä ratkas. Mut että, ja sit ehkä semmonen, et semmonen turha stressaaminen, sen voi jättää pois, koska jos vaikka silloin, mie olin tota, ysiluokalla jo semmonen et hirveen hyvät numerot pittää saaha kaikista kokkeista, niinku silleen tosi semmonen, niinku suuntautunut, tai mietin sitä opi--, niinku koulunkäyntiä tosi tarkasti, ehkä semmonen et niinku että välillä voi myös rentoutua, että (nauraa) että ei aina tarvii miettiä sitä niinkun koulua.

Pääsykoemenestys aiheutti sen, että yleinen kasvatustiede valittiin kompromissina. Psykologiaa pääsykokeisiin lukiessa Ulla alkoi hahmottaa yläraajakynnystä, jonka ylittäminen voi tulla mahdolliseksi esteeksi. (Gottfredson 2002.)

ULLA: Kyllä silloin on varmaan ollu tavallaan vähän, vähän vielä sinisilmäinen siinä mielessä et kyllähän sinne kouluun pääsee ihan vaan näin (napsauttaa sormia), et ihan niinku menemällä vaan, mut sitten ku luki niitä-- niihin psykologian pääsykokeisiin, nii sittenpä tulikin semmonen olo eihän tää ihan meekään niin, et sinne voi vaan, voi vaan mennä mutta tuota. Kyllä silloin varmaan.. No aika pitkälti oon mie varmaan samoissa, samoissa mietteissä edelleen kun silloinkin että.

Kasvatustieteen opiskelu näyttäytyy jo kompromissina, johon Ulla on valmis sitoutumaan,

mikäli seuraavat pääsykokeet menevät pieleen. Myöhempi yrittäminen nähdään mahdollisesti liian resursseja vievänä; mikäli pääsykokeet epäonnistuvat, näyttäytyy psykologian opiskelu sellaiselta, joka voisi mennä kohtuullisen työnteon rajan yläpuolelle (Gottfredson 2002). Tämä jää kuitenkin avoimeksi kunnes itse valinnan tilanne tulee ajankohtaiseksi.

HAASTATTELIJA: Kerro mitä ajatuksia, suunnitelmia sinulla nyt tällä hetkellä on tulevaan koulutuksen, työn ja muiden elämänalueiden suhteen.

ULLA: No varmaan suurin on nyt se, et mie yritän vaihtaa sitä pääaihetta sinne psykan puolelle, et vaikka nyt oon yliopistossa jo ollu ja on tavallaan tullu kaikki käytännöt ja semmoset niinku tutuiks. Nii se pääaineen vaihto on varmasti semmonen isoin, mikä sitten määrittää niinku myös sitä muuta, muuta tulevaisuutta. Et jos mie en sinne pääse, nii kyllä mie jatkan noita kasvatustieteen opintoja. Et sittenhän se vaikuttaa aika paljon, että missä sitä on ja mitä tulevaisuudessa tekkee, että pääseekö vaihtamaan vai ei, mutta tuota, kyl se varmaan jos, jos mie sinne pääsen sinne psykan puolelle, nii sittehän minusta tulee psykologi. Sitten niinku se on se työmaa mikä minnuu kiinnostaakin, et sitte sieltä saa varmaan uusia ninku, uusia ovia myös avvattuu että, että minne sitä suuntautuu. Mutta vielä en ossaa kauheen pitkälle miettiä, kun en tiie missä oon vuoden päästä, tai mitä teen, niinku opintojen pohjalta.

HAASTATTELIJA: Jos kävis silleen, että et ihan pääsis nytten tänä, ens vuonnakaan, nii hakisitko sit vielä seuraavana?

ULLA: En mie, en tiie. Koska siis sinne mie halluisin, mutta mie en niinku tiie, koska sit ne pääsykokkeet syö niin paljon muilta opinnoilta, et kun pittää lukkee, kun sinne ei voi niinku psykan puolelle ei voi hakkee pääaineen vaihtoo, vaan pittää hakkee niinku haussa, niinku kaikki muutki, nii se vie sitten kevväältä aika paljon niinku jaksamista, opiskelusta. Nii sitten pittää ihan kahtoo, että miten muissa opinnoissa etenee ja miten sujuu, että riittääkö aika ja jaksaminen

Ulla ei ole vielä päättänyt opiskelujen jälkeisiä suunnitelmiaan. Hänellä on kuitenkin ajatus siitä, ettei enää opiskelisi ainakaan heti enempää. Hän haluaa kokeilla jotain uutta; hän arvelee, että siirtyisi seuraavaksi työelämään.

HAASTATTELIJA: --- onko suunnitelmissa jatkaa vielä opintoja jossain muualla, vai meetkö töihin?

ULLA: Ei varmaan ihan heti. Mie luulen, et sitten niinku se työelämä on se minne, minne yritän päästä aika suoraan, koska nyt on ollu aika tiukka tää opiskeluputki tässä, et kun suoraan ensin lukiota ja sitten niinku, mie luulen et sitten on ehkä semmonen että halluu kokeilla muuta, välillä kun sitä opiskelua. Nii ei oo ainakaan suunnitelmissa, tai et en oo miettiny.

Kun Ulla kuvittelee omaa tulevaa työtään, hän haaveilee ensisijaisesti psykologin työnkuvasta. Häntä kiinnostaa mielenterveysongelmaisten kanssa työskentely. Hänellä on tarve auttaa ihmisiä, jotka tarvitsevat apua. Haastattelijan tuodessa esille Ullan kiinnostus nuorten ja lasten kanssa työskentelyyn, Ulla tuo esille toiveen työskennellä nimenomaan nuorempien ihmisten kanssa.

HAASTATTELIJA: Nii, mitä ajattelet siitä, öö, koulutuksen jälkeisestä työhön hakeutumisesta ja työn saannista?

ULLA: No, ainakin huhujen mukaan psykologeilla on aika suuri kysyntä, et mie luulen että on niinku mahdollisuuksia työllistyä, joko täällä tai sit jossain muualla kaupungissa, että eihän sitä tiä että missä sitä, mihin sitä päätyy. Mutta että tota, kyl mie luulen, että on niinku mahdollisuuksia päästä sinne työelämään mukkaan, ja sieltähän se sitten lähtee. Mie en oo kauheesti ollu kesätöissä tai missään, et se on vielä aika semmonen musta alue (naurahtaa) miulle. Et en oo niinku kauheesti, kauheesti mukana työnhakukuvioissa tai missään nii. En ossaa siitä silleen mieltä kauheesti mutta, kyl mie luulen että sieltä jottain irtoaa.

HAASTATTELIJA: Mm. Minkälaiseen työhön olisit mieluiten hakeutumassa?

ULLA: Minnuu kiinnostais niinku mielenterveysongelmaisten kanssa työskentely, tai muuten semmonen niinku, semmonen mistä ois oikeesti hyötyä semmosille ihmisille jotka tarvihtee sitä niinku apua, et semmonen et, se mielenterveystyö on niinku se, mikä on ykkönen, että sinne, kyllä.

HAASTATTELIJA: Onko sinne niinkun öö, lasten, nuorten, aikuisten?

ULLA: No nuor-- nuoret on se mikä kiinnostaa. Ja sitte lapset. Ja yleistä kasvatustiedettä mie alan nyt lukemaankin, et se on tavallaan se, että nuoremp-- nuorempi sukupolvi ei niinkään ne aikuiset, aikuisten kanssa. Et mieluummin nuorten ja lasten.

Ulla suunnittelee elämäänsä 30-vuotiaana: hän tekee mielenterveystyötä. Tärkeintä hänelle on, että hän on töissä, mikä merkitsisi turvaa ja omillaan pärjäämistä.

HAASTATTELIJA: Missä ja millaista elämää elät, kun olet noin kolkyt vuotias? Mitä sinulle silloin kuuluu, tai toivot kuuluvan, kuinka elät, mitä teet, keiden kanssa? Missä asut, minkälaista on elämä ympärilläsi?

ULLA: Voi ei. Ööh (naurahtaa) No sillon on koulut käyty, nii on valmistunu. Oon toivottavasti töissä, siellä mielenterveystyön parissa, toivoisin. Sitten on varmaan toivottavasti tuon saman herran kanssa, joka jäi nukkumaan tuonne omille (naurahtaa) kämpilleen nii asustellaan yhdessä, ja on varmaan lapsia jo siinä vaiheessa, ehkä, luulisin. Ja, enpäs tiä. Ehkä varmaan, varmaan tärkeimmät on se niinku töihin pääsy, et se tavallaan, niinku, että on se turva, että pärjää ja sillä tavalla. Ja sit on se perhe, perheen perustaminen ja, semmonen. En usko että opiskelen, koska tässä mennee aika monta vuotta että nää loppuu nää, tämänhetkiset opinnot, mutta, harrastuksista varmaan toivottavasti oon edelleen noissa partiopiireissä mukana, niinku oon olluki tähän asti. Eihän sitäkään tiä mitä siellä tapahtuu, missä asemassa sitä ollaan. Mutta, varmaan semmoset pääasiat on ne työ ja perhe ja sitten tuo vappaa-ajat, harrastustekijät (hiljenee)

HAASTATTELIJA: Asutko vielä [kotikaupungissa]?

ULLA: En tiä. Mie oon aika paljon pyöritelty mielessä ennenkin, että muuttasin pois mutta, kyl mie täällä viihdyn ihan, että saa nähdä.

Ulla on keskustellut äitinsä kanssa uravalinnoistaan. Haastattelusta ei tule tarkemmin esille minkälaista keskustelu nykyään on. Ulla kuitenkin kertoo, että äidillä on omat näkemyksensä siitä, mihin toivoo lastensa hakevan ja menevän. Äiti on kuitenkin aina hyväksynyt Ullan oman, lopullisen päätöksen. Tämä peilaa aiempaa haastattelua, jossa äiti oli selkeästi

halunnut Ullan hakevan lukioon; äitin mielestä paras lukio jäi kuitenkin valitsematta.

ULLA: No.. meidän äiti on aina ollu se, siis issäähän mulla ei oo, nii äiti on ollu aina semmonen että, sillä selkeesti on ollu aina omat näkemyksensä, että mitä se toivos että lapset tekkee tai minne lapset mennee, mutta aina on silti saanu ite tehdä sen valinnan, että ei oo minkäänlaista painostusta tullu niinku kodinpuolelta ja tota, äiti on aina niinku tukenu meitä, silleen että mitä ikinä valihetkin tai päätätkin, nii se on kyllä sitte.. (juo teetä) ollu mukana siinä ja, silleen ja, mm.

Enää tässä vaiheessa äidin kanssa keskustelu ei vaikuta olevan yhtä merkityksellistä kuin ennen, vaan äidin vaikutus rinnastetaan yhtäläiseksi muiden Ullan elämään kuuluvien ihmisten, kuten poikaystävän ja kavereiden rinnalle.

Ulla miettii uravalintojaan äitinsä, poikaystävänsä, kavereidensa ja eri tuttavien kanssa. Samojen, vanhojen kavereiden kanssa Ulla on mielestään helposti voinut keskustella valinnoistaan.

HAASTATTELIJA: Mm, mm, keiden kanssa enimmäkseen olet miettinyt tai yleensä mietit tulevia suunnitelmiasi ja ratkaisujasi?

ULLA: No perheen, äitin, ja sitten tuon poikaystävän ja sitten, no kavereitten. Et kun ne on tavallaan ollu pienestä asti ollu, nii sitten aika helppoo on.

ULLA: (huokaisee) No kavereillahan oli aika iso rooli, kun sillon luk--- lukiosta lähtiessä kun kaikki oltiin samalla viivalla, nii se oli just semmosta minne minä menen ja mitä minä teen, ja se oli kaikilla tavallaan niinku sama, et sillon pysty niinku tosi hyvin peilaamaan tai niinku miettimään että mitä vaihtoehtoja on ja minne kukakin lähtee ja, sillä tavalla et siellä oli kyllä iso ja sit siellä just osas, niinku siinä omassa kaveriporukassa pysty niinku kaikkia niitä vaihtoehtoja pyörittelemään, niinku ihan kaikkia silleen vappaasti, et jos on vaikka tullu joku hetken mielijohde johonkin et hei vähänkö siistiä ois olla vaikka joku sukeltaja, nii sitte ne osas sanoo että onko siinä nyt mittään järkee, tai silleen, et pysty silleen pyörittelemään niinku ihan, ihan mitä vaan. Mut ehkä ne kaverit on kuitenkin ollu semmonen mikä, sekä sillon ysiluokalta lähtiessä että nyten niinku, korkeakouluun siirtyessä, nii on ollu tosi silleen niinku tärkeessä roolissa.

Opiskelukavereiden keskustellessa Ulla saa tietoa monesta eri paikasta, koska yliopistokavereilla on niin erilaisia lähtökohtia. Tämän erilaisten lähtökohtien kontekstin Ulla asettaa vastakkaiseksi vanhojen kavereidensa kanssa pohtimiseksi, jossa jokaisella on samankaltainen lukiotausta. Samankaltaisesti, Ullan partioharrastuksessa hän on voinut keskustella johtajakavereiltaan näiden erilaisista urareiteistä- ja taustoista.

ULLA: Ja sitten nyten opiskelukavereitten. Et siellä kun on aika paljon tuolla yliopistossa on nii, nii laajalta tavallaan pohjalta ihmisiä, et kun kaikki ei oo sillä samalla viivalla niinku lukiossa esimerkiks. Nii sitte pystyy tavallaan peilaamaan vähän, että, että minkälaisia mahdollisuuksia on ja.. silleen.

No ehkä se harrastuspiirit on semmonen, semmonen että siellä kun on noita johtajakavereita ja muita, nii niiltä on voinu kysellä, no mitä kouluja sie oot käyny ja sillä

tavalla, että mitkä on, mitkä on kiinnostanut

Ulla kokee, että hänellä on pieni suku. Ullan siirtyessä yliopistoon suku on aktivoitunut kyselemään häneltä enemmän tämän valinnoista.

ULLA: Meillä on aika pieni suku, nii sillä tavalla ei oo kauheesti niinku... ehkä tää, ehkä tää yliopistoon siirtyminen on ollu semmonen, missä muutkin sukulaiset on ollu enempi mukana ja kyselly just, et no minkä takia sinne psykologiaan ja minkätakia kasvatustiedettä, ja että mitäs muita vaihtoehtoja on ja silleen, että, varsinkin niinku miun isän puolen, puolen suku, johon ei montaa ihmistä (nauraa) meidän lisäksi kuulu, nii sieltä on ollu aika paljon semmosta, niinku tukemista siihe että, että tuota, et sinne yliopistoon sitte lähin. Hakemaan.

Ullalla on ollut poikaystävä runsaan vuoden verran. Ulla kokee tärkeäksi häneltä tulleen tuen siinä, että sai lukea rauhassa pääsykokeeseen ja oli emotionaalisena tukena silloin, kun Ulla koki epätoivoa pääsykokeisiin opiskellessaan.

ULLA: Jaa, tuota.. seurustelukumppani, no se ei oo nyten kauheen pitkään ollu kuvi-oissa. Mutta tuota kyl se tossa kun se silloin kun mie luin pääsykokeissa vielä, silloin alku tai loppukeväästä, nii se silloin tuki ja anto sitä ommaa opiskelurauhaa ja, sillä tavalla osas niinku. Ja sit se kesti sitä ja kuunteli sitä kun minä olin silleen et emminä jaksaa lukkea ja emminä ymmärrä mittään ja ei tästä tuu mittään, nii se oli kyllä aina tukena että, että tuota. Joo.

Uravalintaa on ollut auttamassa yliopiston henkilökunta.

ULLA: no siis [tuutoropettaja], siis nää tuutor, nää, niin nää on ollu tosi niinku isossa roolissa, koska sit sieltä puolelta tulee tavallaan niinku se yliopiston näkökulma, se et mikä siellä on mahdollista, nii se on niinku ollu aika isossa roolissa näin syksyllä, et sieltä on saanu että mitä nyt kannattaa tehdä tän vuoden aikana, ja sillä tavalla että tavallaan tukkee sitä jos pääsee vaihtaa, vaihtaa sitä pääainetta. Sieltä on tullu kyllä tosi iso, tuki. Mut sitten nää perhe ja nämä, nii nehan on aina, aina tärkeitä.

HAASTATELIJA: Sanoit että tuutoropettajat, eli [tuutoropettaja] ja oliko, oisko joku muukin kanssa keskustellu yliopistolla

ULLA: Siis [tuutoropettaja] on se, kun meidät on jaettu ryhmiin, nii [tuutoropettaja] on se meidän porukan, meidän porukan tuutoropettaja. Mut sitten tämä... hetkinen, mikäs sen miehen nimi on. Mut kuitenkin siis meidän, meidän tällä luokalla on nämä pari, nii niiden kanssa on voinu pyöritellä, mut siis [tuutoropettaja] kanssa on ollu niinku sellasta henkilökohtasta keskustelua, nii se avas niinku tosi paljon että mitä nyt kannattaa, tehdä, ja kenneen ottaa yhteyttä näissä pääsykoeasioissa ja sillä tavalla, että. Et se on ollu kyllä se suurin sieltä yliopiston puolelta. Ja sit meidän amanuenssi [amanuenssi], nii se on ollu toinen.

Ulla kokee, että ohjauksesta on ollut hänelle merkittävää hyötyä uravalinnassa. Yläkoulussa hän arvosti eri esittelyjä, joiden kautta sai tietoa. Hän kokee, että yläkoulussa hän ei halunnut juuri keskittyä etenkin vapaa-ajalla eri hakuasioihin. Lukiossa ohjaajat olivat hyviä. Ulla pystyi menemään heidän luokseen sanomaan, ettei tiedä mitä tekee. Hän sai apua siinä, että ohjaajat kyselivät mitä häntä kiinnostaa, mitä koulua hän on miettinyt. Ulla kokee, että on

sitä kautta saanut hyvän pohjan uravalintaan.

ULLA: Kiitos. Joo. Mm. On ollu aika iso rooli, varsinkin niinku ysiluokalla ja sitte lukion viimesellä. Meillä oli ainaki tosi paljon just esittelyjä eri kouluista, ja koulutusmahdollisuuksista ja. Eihän sitä muuten oikein tiäkkään mittään, jos niitä ei oo koulun puolesta, koska sillon villeinä nuoruusvuosina kun on nii paljon kaikkee muutaki, nii eihän sitä nyt vappaa-aikana halluu käyttää aikaa siihen johonkin koulujuttuihin, tai silleen. Nii nii. Nii kyl mun mielestä on ollu tosi isossa roolissa. Varsinkin sitten niinku lukiossa. Meillä oli tosi hyvät opotkin lukiossa, et niille pysty niinku menee, ihan vaan vaikka sanomaan et minä en niinku tiä että mitä mie haluun tehdä, nii ne sitten lähti ihan auttamaan silleen, et mikä kiinnostaa ja, mihin kouluun oot miettiny, että yliopistoon vai ammattikorkeeseen vai mihin että, et tosi niinku hyvät, hyvät pohjat on ollu meillä. Tai miulla. Miun mielestä.

Opotunneista Ulla koki, että ne tarjosivat pintaraapaisun eri aloihin, mutta niihin ei päässyt siellä kovin syvällisesti tutustumaan. Hän koki, että tunneilla kuullut, mielenkiintoiset alat on hyvä pistää mieleen ja etsiä myöhemmin itse tietoa. Tätä tiedonhakua koki opintopolku.fi, joka tuli Ullalle lukion kolmantena vuonna. Ulla koki, että tästä oli hänelle hyötyä, koska sieltä pystyi helposti etsimään tietoa kaikista häntä kiinnostavista aloista. Ohjaustunneista oli myös se hyöty, että sitä kautta Ulla oppi työnhakuun ilmoittautumiset ja työttömäksi ilmoittautumiset, mitä hän ei olisi tajunnut tehdä ilman ohjeistusta.

ULLA: vaikka oli ne kattavat opokurssit, nii siellä ei kuitenkaan pystyny niihin aloihin mitkä itteensä kiinnostaa nii ei pystyny silleen syvällisesti tutustumaan. Kun ne oli tavallaan vaan semmoset pintaraapasut niinku kaikesta, et sieltä sitten nappas ne mitkä kuulostaa hyvältä ja niihin piti niinku ite perehtyä, että kun onko ne nyt mielenkiintoisia vai ei, mut kyllä sillon, mut se tuo opintopolku.fi, se nettisivu, nii se on tosi hyvä, mie tykkäsin ainakin, kun se tuli just sillon, sillon kun myö oltiin lukion kolmatta vuotta. Nii, tuli ne, ne yhisty ne kaikki muut sivut nii. Se on kyllä tosi hyvä, et sieltä tuli helposti, helposti löyty, ja sit kun sinne pysty tekkee sen oman niinku käyttäjätilin, nii sitä kautta tosi niinku hyvin pysty sitte, et mitä oli miettiny nii ne löyty kaikki sieltä. Et se on ollu, ollu kyllä tosi niinku, tosi hyvä miun mielestä.

koska meillä oli niinku lukion kolmannen vuoden abikurssi, tää opokurssi oli nii kattava et siellä oli tullu nää kaikki samat asiat esille, siitä mie en koe että ois ihan hirveesti hyötyä, mut sitte just kaikki työhakuun ilmottautuminen ja työttömäksi ilmoittautumiset ja nää nii kyllähän niistä on ollu, et ei sem--- emmie semmosia ois tajunnu tehdä, jos ei niistä ois ollu niinku puhetta koulussa. Ja muuten. Mut et varmaan se on se, että koulu on ollu suuri.

Ulla tuo esille TE-toimistolla tarjotun abi-infon, jota ei kuitenkaan kokenut kovin hyödylliseksi, koska valinnaisella ohjauksen kurssilla oli tullut esille pääasiassa kaikki samat asiat kuin infossa.

ULLA: No sillon viime kevväänä oli TE-toimi-toimistolla se, semmonen abi-info tai semmonen niinku, mikä oli lukiosta valmistuville. Ja siitä mie en koe, et siitä ois ollu ihan hirveesti hyötyä,

Ulla korostaa, että itse etsityllä tiedolla on eniten merkitystä hänen uravalinnalleen. Tämä tulee aiemmin esille hänen opintopolku.fi:n maininnasta ja sen hyödylliseksi kokemisesta. Etenkin lukion jälkeisestä ajasta Ulla koki, että hänen oli tehtävä asiat itse. Yläkoululla etsityllä tiedolla ei ollut niin paljon merkitystä, koska valinta musiikin ja ilmaisun puolelle oli niin selkeä.

HAASTATTELIJA: Entäs, ööm, minkälainen rooli ja merkitys koulutuspolulla ja ammatinvalinnassa on ollu itse etsimälläsi tiedolla?

ULLA: No on ollu, sehän on se niinku min-min-minkä perusteella sen päätöksen lopulta tekkee. Et kyllä, varsinkin silloin.. no ysiluokalla oli aika selkee, et sinne mie haen sinne [lukiolle], koska mie hain sinne niinku musiikin ja ilmaisun puolelle, mut en päässy sinne sitte, mut menin kuitenkin peruslinjalle sitten. Ja sitten tuota, lukion jälkeen, silloin piti aika paljon tehdä itekin

Ulla näkee, että hänestä on tullut vastuullisempi. Tekijänä on ollut harrastuspiireissä saatu lisävastuu, omilleen muutto sekä yliopiston itsenäisemmän opiskelun aloittaminen. Hän myös kokee ajatusmaailmansa laajentuneen etenkin lukion aikana, jolloin hän oppi kyseenalaistamaan saatua tietoa.

ULLA: mutta kyl mie sanosin että mie oon tullu vastuullisemmaks itestäni ja muista myös. Kun sitten nyt tässä muutaman viime vuoden aikana on tullu enemmän vastuuta just siellä harrastuspiireissä ja sit siellä opiskelun puolella on pitäny ite ottaa vastuuta, ja, silleen että varmaan semmonen niinku, se se vastuunottamisen puoli ja sitten nyttien ihan viime kuukausien aikana niin just tämmönen taloudellinen, että mihin ne rahansa käyttää ja sillä tavalla, ja just tää oman, oman pikkutalouden pyörittäminen, nii on semmonen mikä on opettanu itelle niinku aika paljon, ja sitten, mie luulen että mun ajatusmaailma on varmaan laajentunu, varsinkin lukiossa. Et kun siellä tavallaan oppi myös niinku kyseenalaistamaan.

5.4.4 Ullan suunnanoton muovautuminen

Miten Ullan tavoitteet ja tulevaisuudenodotukset ovat muotoutuneet matkan varrella? Yläkoulussa Ulla oli luonut itselleen haaveammattin, jota hän kutsui moniosajaksi. Tähän ammattiin kuuluu oman tietotaidon jakaminen muiden kanssa. Vaikka tätä ammattia ei ole todellisuudessa, hakeutui Ulla opiskelemaan lukion kautta psykologiaa ja kasvatustiedettä yliopistoon. Molemmat ovat aloja, joissa omaa tietotaitoa pääsee jakamaan asiakkaiden kanssa. Ullalla on myös säilynyt yläkoulusta lähtien halu kokeilla monia eri asiota, joka tulee esille

molemmassa haastattelussa. Haastattelujen perusteella saa kuvan siitä, että Ulla on toteuttanut uravalintaansa ensisijaisesti oman kiinnostuksensa pohjalta. Tämä käy yhteen Gottfredsonin (1981, 576) mukaan; koulussa hyvin menestyvät nuoret toteuttavat urapolkujaan enemmän kiinnostuksen mukaan verrattuna huonommin menestyviin. Huomioitavaa on myös se, että kuten Gottfredson (2002) korostaa, Ulla hakeutui yläkoulusta tutumpaan urapolkuun lukion kautta, joka oli hänelle tuttu ainakin isosiskon kautta, eli valinnan tuttuus on mahdollisesti ollut vaikuttamassa Ullan lukiovalintaan. Lukiovalinta oli Ullalle helppo asia, mikä toistaa Lahelman (2003) aineistossaan havaitsemaa ilmiötä, jossa keskiluokkaisille nuorille lukiovalinta oli itsestäänselvyys.

Ullan lukion valinta sulki väliaikaisesti pois matalamman yhteiskuntaluokan ammatit, sekä avasi realistisemman tien hakea ylemmän yhteiskuntaluokan ammatteihin. Trendi jatkui lukion jälkeen; Ulla hakeutui yliopistoon lukemaan psykologiaa ja kasvatustiedettä, molemmat aloja, jotka avaavat tien ylemmän sosiaaliluokan ammatteihin. Tavoitetta ylempään sosiaaliluokkaan hakeutumisesta ei tullut kuitenkaan esiin Ullan puheessa. Pikemminkin Ulla hakeutui vaihtoehtoihinsa ensisijaisesti kiinnostuksensa mukaan. Hänen valintansa eivät sulje pois mahdollisuutta, että Ulla sulki matalamman yhteiskuntaluokan ammatit pois valinnastaan. Siltikin, Ulla toisintaa vanhempansa keskiluokkaista yhteiskuntaluokkaa. Huomioitavaa on myös se, että Ulla on siirtynyt ja on edelleen hakemassa naisvaltaiselle, eli omaa sukupuolta vastaavalle alalle.

Kompromissi korostui kummassakin nivelvaiheessa. Yläkoulusta Ulla haki ilmaisulinjalle, mutta joutui tyytymään peruslukioon. Lukion jälkeen hän haki opiskelemaan ensisijaisesti psykologiaa, mutta päätyi lukemaan kasvatustieteitä. Tulevaisuudesta hänellä on vielä auki, mihin hän suuntautuu. Psykologia näyttäytyy arvostetummalta ja kiinnostavalta ideaalimalta alalta, kun taas kasvatustiede on realistinen vaihtoehto, jota hän on kompromissina valmis jatkamaan.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Loppujen lopuksi sekä Osmo että Ulla toistivat vanhempiensa sosiaaliluokkaa. Osmo jatkoi perheen alemman keskiluokan perinnettä ja Ulla jatkoi korkeakouluun ja sitä kautta keski-
luokkaan. Molemmat edustavat siis perinteistä koulutuspolkua ja siihen liittyviä sosiaali-
luokkia. Molemmat myös toteuttivat stereotyyppistä uraa, jossa Ulla siirtyi lukion kautta
korkeakouluun ja Osmo siirtyi ammattikoulun kautta työelämään sekä suunnittelee jatka-
vansa toisella ammattikoulualalla. Kuitenkin vastakkaisena perinteiselle reitille, Ulla ei pi-
tänyt väliavuotta vaan siirtyi suoraan opiskelemaan. (Tilastokeskus 2017.)

Sekä Osmo että Ulla päätyivät omaa sukupuolta vastaaville aloille. Osmo päätyi miesvaltai-
selle rakennusalalle ja tekemään töitä miesvaltaiselle metallialalle, ja suunnittelee mahdolli-
sena kompromissina siellä jatkamista. Ideaali liikunnanohjaajan alasta on kuitenkin suku-
puolineutraalimpi vaihtoehto. Haastattelujen hetkellä valittujen alojen miesvaltaisuus koros-
tui, mutta mahdollisuus sukupuolineutraalimmasta vaihtoehdosta on vielä vaihtoehtona. Ulla
teki sukupuoleen vaikuttavan päätöksen lukion jälkeen, kun hän haki naisvaltaisimmille

aloille psykologiaan ja kasvatustieteisiin. Huomioitavaa on kuitenkin, että myös hänen harrastuksissaan säilyi miesvaltaisempiakin aloja, kun hän suunnitteli armeijaan lähtemistä ja poliisiuraa. Lopulta Ullalla naisvaltaisemmat alat kuitenkin voittivat.

Sekä Osmo että Ulla hakeutuivat aloille, joissa heidän mielenkiinnon kohteensa täyttyivät. Osmon alat edustivat käytännössä Hollandin teorian Realistista uratyyppeä, kun taas ideaalina alana liikunnanohjauksessa olisi tullut vielä esiin Sosiaalinen uratyyppeä. Ullan kaikissa vaihtoehtoissa korostui Sosiaalinen uratyyppeä. Ullalla kiinnostuksen kohteet ohjasivat hänen valintaansa alusta lähtien, kun hän hakeutui lukion ilmaisulinjalle ja lukion jälkeen aloille, joissa korostui Sosiaalinen uratyyppeä ja hänen kiinnostuksensa mielensisäisiin asioihin ja oman tietotaidon jakamiseen toisten ihmisten hyväksi.

Kummankin valinnanteossa taustalla oli valintojen tuttuus. Osmo hakeutui yläkoulussa aloille, jotka olivat osin tuttuja suvun kautta, osin tutustumiskäyntien takia. Ulla taas hakeutui lukioon, joka oli tuttu ainakin isosiskon kautta, sekä suosittu vaihtoehto hänen kaveripiirissään. Ei ole tietoa opiskeliko Ulla lukiossa psykologiaa, joten psykologian opiskeluun hakeutuminen yliopistossa jää tämän kohdalta mysteeriksi. Partiojohtamistoiminta on kuitenkin tehnyt hänelle tutuksi lasten kanssa tekemisen, mikä saattoi osin kannustaa häntä kasvatustieteisiin ja luokanopettajakoulutukseen, jälkimmäinen tosin rajautui pois valinnasta. Osmon liikunnalliset harrastukset olivat taustalla hänen halukkuutensa hakeutua valmentajaksi ja liikunnanohjaajaksi.

Gottfredsonin teoria rajaamisesta, kompromissista ja itsensä luomisesta tarjosi teoreettista näkökantaa pääasiassa hyvin Osmon ja Ullan valinnantekoon sekä muihin aineistossa esiintyviin asioihin. Teoria tuntuukin antavan varsin kattavan viitekehyksen, jonka sisälle voi asettaa muita ohjauksellisia ilmiöitä. Esimerkiksi aineistossa esiintyy nuorten toimijuuteen liittyviä teemoja, joita Gottfredson ei suoraan käsittele teoriansa esittelyssä, mutta näen, että nuoren toimijuuden voi hyvinkin asettaa hänen minäkonseptinsa sisälle. Kuitenkin aineistossa esiintyi etenkin Ullan kohdalla oman persoonan ja tietotaidon kehittymisen reflektointia, ilmiötä, jota Gottfredson ei omassa teoriassaan käsittele.

Aineisto on varsin pieni, kaksi tutkittavaa kahdessa heidän elämänvaiheessaan. Tästä syystä sosiaaliluokkiin ja niiden vaikutusta ammattikoulun ja työläisuran sekä lukion ja keskiluokaisen korkeakoulu-uran mekanismeista ei voi tehdä kovin tarkkoja johtopäätöksiä. Tutkimus on kuitenkin kuvaileva tutkimus, joka tarjoaa kuvailevan tapauksen kahdesta varsin pe-

rinteistä reittiä kulkevasta tutkittavasta. On huomioitava, että vaikka sekä Osmo ja Ulla noudattivat perinteisiä urareittejä, ei pelkästään tämän tutkimuksen avulla voi tehdä yleistäviä johtopäätöksiä. Tutkimus tarjoaa kuitenkin kuvauksen ilmiöistä, joita voi esiintyä myös muiden nuorten valinnanteossa vuosien aikana.

Jatkotutkimuksessa olisi kiinnostavaa ja merkityksellistä tutkia myös tutkimushenkilöitä, jotka eivät noudata perinteisiä reittejä, eivät toista vanhempiansa sosiaaliluokkaa esimerkiksi kohoamalla sosiaaliluokassa tai hyväksymällä alan, joka on hänen sosiaaliluokkaansa matalammalla. Gottfredsonin (2002) kiinnostuksenkohteiden väheksyminen sukupuolipainotteisuuden ja yhteiskunnallisen arvostuksen sijasta ei tullut kovin hyvin esiin tässä tutkimuksessa, joten tämän ilmiön esiintyvyyttä voisi vielä tutkia samankaltaisen aineiston avulla. Kiinnostavaa olisi myös tutkia, onko sukupuoli- tai edes yhteiskunnallinen arvostus nykyään yhtä merkittävässä osassa nykyisessä uravalinnassa kuin se oli Gottfredsonin teorianmuodostuksen aikaan.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 1996. Erinomaista, rakas Watson. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Hanki ja jää.
- Bryant, B. K., Zvonkovic, A. M. ja Reynolds, B. 2006. Parenting in relation to child and adolescent vocational development. *Journal of Vocational Behavior* 69, 149–175.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Furlong, A. 2009. Reconceptualizing youth and young adulthood. Teoksessa Furlong, A. (toim.) *Handbook of youth and young adulthood. New perspectives and agendas*. London: Routledge, 1–2.
- Gottfredson, Linda S. 1981. Circumscription and Compromise: A Developmental Theory of Occupational Aspirations. *Journal of Counseling Psychology*, 28 (6), 545-579
- Gottfredson, L. 2002. Gottfredson's Theory of Circumscription, Compromise, and Self-Creation. Teoksessa Brown, D. 2002. *Career choice and development* (4th ed.). San Francisco, Calif.: Jossey-Bass
- Holopainen, J., Kalalahti, M., & Varjo, J. 2017. "Mun tehtävä on tukea ja esittää kysymyksiä ja kulkea rinnalla": Asiantuntijoiden näkemyksiä maahanmuuttajataustaisten nuorten siirtymisestä toiselle asteelle. *Kasvatus*, 48(3), 203-216.
- Kuusela, J., Etelälahti, A., Hagman, Å., Hievanen, R., Karppinen, K., Nissilä, L., Rönning, U. & Siniharju, M. 2008. Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus: Tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistämisestä. Helsinki: Opetushallitus.
- Lahelma, E. 2003. Koulutusteiden risteysasemilla: pysyvyyksiä ja muutoksia nuorten suunnitelmissa. *Kasvatus* 34 (3), 230 - 242.
- Meriläinen, R. 2011. Valkolakki vai haalarit, vaiko molemmat. Koulutuspolitiikan vaikuttajien näkemykset toisen asteen kehityksestä. Unigrafia, Helsinki. Haettu 30.5.2019 osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/27400/valkolak.pdf?sequence=1>
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. 1994. *Qualitative data analysis*. Second Edition. California: Sage.
- Potter, J. & Wetherell, M. 1987. *Discourse and social psychology*. London: Sage
- Seppänen, Piia; Rinne, Risto & Sairanen, Virve. 2012. Suomalaisen yhtenäiskoulun eriytyvät koulutiet. *Oppilasvalikointi perusopetuksessa, esimerkkinä Turun koulumarkkinat*. *Yhteiskuntapolitiikka*, 771 (1), 16-33.
- Schulenberg, J. E., Vondracek, F. W., & Crouter, A. C. 1984. The influence of the family on vocational development. *Journal of Marriage and the Family*, 46(1), 129–143.

- Snellman, K. 2016. "Mulle ei ois tullu ammattikoulu niinkun kuuloonkaan. Ihan selvä." Nuorten ja vanhempien tuottama puhe ammatillisesta koulutuksesta diskurssianalyysin kohteena. Teoksessa: Tuononen, M. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology No 14. (ss. 69-94) Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Tilastokeskus 2017a. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Haettu 11.7.2018 osoitteesta: <https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/>
- 001 --- Peruskoulun 9. luokan päättäneiden välitön sijoittuminen jatko-opintoihin peruskoulun sijaintialueen mukaan 2000 - 2016 [Koko: 116 K] [Päivitetty: 13.12.2017]
- 002 --- Peruskoulun 9. luokan päättäneiden välitön hakeminen jatko-opintoihin peruskoulun sijaintimaakunnan ja sukupuolen mukaan 2002 - 2016 [Koko: 36 K] [Päivitetty: 13.12.2017]
- 003 --- Uusien ylioppilaiden välitön sijoittuminen jatko-opintoihin oppilaitoksen sijaintialueen mukaan 2003 - 2016 [Koko: 171 K] [Päivitetty: 13.12.2017]
- 005 --- Koulutukseen hakeneet sukupuolen, koulutussektorin ja aikaisemman tutkimuksen mukaan 2012-2016 [Koko: 8 K] [Päivitetty: 13.12.2017]
- Tilastokeskus 2017b. Suomen tilastollinen vuosikirja 2017. Helsinki.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (5. uud. p.). Helsinki: Tammi.
- Tuononen, M. 2016. "Mie oon aina tienny, et meen lukioon." Lukiokoulutusvalintojen rakentuminen peruskoulun päättöluokalla. Teoksessa: Tuononen, M. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology No 14. (ss. 95) Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Vanhalakka-Ruoho, M. 2016. Nuori ja perhe koulutussiirtymässä. Teoksessa: Tuononen, M. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Ammatilliseen vai lukioon: Nuoren suunnanottoja perheen kehystämänä. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology No 14. (ss. 1-8) Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Vanhalakka-Ruoho, M., Silvonen, J., Koski, L., Tamminen, M. & Tuononen, M. 2018. Nuori ja perhe: toimintakäytäntöjä, merkityksenantoja ja suunnanottoja koulutussiirtymässä. Nuorisotutkimus, 36 (2), 19-34.
- Walther, A. 2006a. Regulating Youth Transitions: trends, dilemmas and variations across different 'regimes' in Europe. Teoksessa: Walther, A., du Bois-Reymond, M. & Biggart, A. (toim.) Participation in Transition. Motivation of Young Adults in Europe for Learning and Working. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Walther, A. 2006b. Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. Young, 14(2), pp. 119-139

Yin, R. K. 1993. Applications of case study research. Newbury Park (CA): SAGE.